

**ZARYS
HISTORII NAJSTARSZEJ
SZKOŁY KALISKIEJ
(I LO IM. ADAMA ASNYKA)**

JAN MARCINKIEWICZ

Jan Marcinkiewicz

ZARYS HISTORII NAJSTARSZEJ SZKOŁY KALISKIEJ (I LO IM. ADAMA ASNYKA)

Spis treści:

I. Wstęp	3
II. Szkoła wojewódzka w okresie działalności Komisji Edukacji Narodowej w Kaliszu (1773—1793)	5
III. Czasy pruskie (1793—1806)	9
IV. Okres Księstwa Warszawskiego (1807—1815)	12
V. Czasy Królestwa Polskiego do upadku powstania listopadowego (1815—1831)	14
VI. Od upadku powstania listopadowego do 1864 r.	17
VII. Gimnazjum Filologiczne (Męskie Gimnazjum Klasyczne) w latach 1864—1914	19
VIII. Gimnazjum im. Adama Asnyka w latach 1918—1939	22
IX. I Liceum Ogólnokształcące im. Adama Asnyka w latach 1945—1978	25
X. Zakończenie	30
XI. Nauczyciele I L.O. im. Adama Asnyka uczący w latach 1945—1978. Nazwy szkoły od roku 1773. Przypisy	33

pkal

13615

Pisanie historii najstarszej szkoły w Kaliszu, obecnego I Liceum Ogólnokształcącego im. Adama Asnyka było dla mnie — wychowanka i nauczyciela tej szkoły — pracą wdzięczną, choć nie pozbawioną trudności. Kłopoty spowodowane były nie tylko małą stosunkowo ilością dostępnych mi materiałów źródłowych, ale przede wszystkim faktem, że źródła te zostały już dokładnie wykorzystane przez historyków zajmujących się dziejami szkolnictwa i oświaty w Kaliszu. Im wcześniejszym okresem istnienia szkoły zajmowałem się, tym większe miałem kłopoty ze znalezieniem czegoś nowego.

Pisząc więc o początkowym okresie istnienia szkoły, oparłem się w zasadzie na rozprawach J. Neuls-Korniszewskiej, zamieszczonych w „Roczniku Kaliskim” t. V i w „Dziejach Kalisza”, wyczerpująco przedstawiających powstanie i działalność szkoły wojewódzkiej, zwanej najpierw Szkołą Wyższą Kaliską (1773—1783), a następnie Szkołą Akademicką Okręgową (1783—1797). J. Neuls-Korniszewska pisała również o szkolnictwie kaliskim w latach 1793—1815³ oraz 1815—1864⁴. Wiele cennych wiadomości o życiu szkolnym młodzieży i nauczycieli szkoły wojewódzkiej w Kaliszu zawiera praca B. Wojciechowskiego „Fragment z dziejów szkół kaliskich”⁵, nie mając jednak charakteru naukowego. Podobne zresztą wady ma praca K. Stefańskiego „Szkoly kaliskie za czasów pruskich (1793—1805)”⁶. W sposób naukowy opracowywał czasy pruskie i okres Księstwa Warszawskiego w Kaliszu J. Wąsicki, sporo miejsca poświęcając najstarszej kaliskiej szkole⁷. O znaczeniu szkoły w życiu politycznym Królestwa Kongresowego w latach 1815—1831 pisały A. Barszczewska⁸ i G. Missalowa⁹. W jednej — jak dotychczas — monografii szkoły napisanej przez L. Fabrycego znaleźć można natomiast wiadomość o zmianach organizacyjnych zachodzących w szkole¹⁰. Monografia ta nie zawiera jednak zbyt dużo innych informacji i trudno korzystać z niej pisząc np. o historii Męskiego Gimnazjum Klasycznego. Do historii szkoły w II poł. XIX w. cennym źródłem jest praca A. Idzińskiego „Szkoła Kaliska (Szkoła Wyższa Realna — Gimnazjum) 1850—1900”¹¹ oraz „Pamiętnik Zjazdu Wychowawców Szkół Kaliskich 8—9 wrzesień 1923”¹². Z obu tych źródeł korzystała m. in. J. Wadowska, która przedstawiła historię szkoły w latach 1864—1914 w szkicach zamieszczonych w „Roczniku Kaliskim” t. VI¹³ i w „Dziejach Kalisza”¹⁴. O udziale uczniów Męskiego Gimnazjum Klasycznego w rewolucji 1905—1907 r. pisał P. Korzec¹⁵. Mimo wszystko w dziejach Męskiego Gimnazjum Klasycznego znajduje się jeszcze wiele luk, których dotychczas nie udało się zapełnić ze względu na brak materiałów źródłowych. Nie udało się m. in. ustalić listy dyrektorów szkoły wraz z datami pełnionej przez nich funkcji.

Jeszcze bardziej dotkliwy jest brak źródeł i opracowań dotyczących historii szkoły w czasie I wojny światowej i w pierwszych latach niepodległości. Z tego

powodu bardzo niewiele można napisać o mieszczącym się w latach 1916—1923 w gmachu przy ul. Grodzkiej, Gimnazjum i Seminarium Nauczycielskim. H. Wrotkowski pisząc w „Roczniku Kaliskim” t. IX¹⁶ oraz w „Dziejach Kalisza”¹⁷ o historii szkolnictwa kaliskiego w okresie międzywojennym pomija ten temat, koncentrując się na problemach szkolnictwa po roku 1923.

Do tej pory nikt nie pisał o I Liceum Ogólnokształcącym im. A. Asnyka po II wojnie światowej, nie licząc okolicznościowych artykułów zamieszczanych w „Ziemi Kaliskiej” z okazji kolejnych zjazdów b. wychowanków szkoły. W miarę swoich możliwości, postanowiłem lukę tę uzupełnić wykorzystując udostępnione mi przez dyrekcję I L.O. protokoły rad pedagogicznych, materiały statystyczne i dzienniki lekcyjne.

Za pomoc w opracowaniu najnowszych dziejów szkoły pragnę podziękować dyrektorowi szkoły Józefowi Dzikowskiemu i zastępcy dyrektora — Józefowi Golińskiemu. Dziękuję również uczniom grupy fakultatywnej geograficzno-ekonomicznej pod kierunkiem mgra J. Golińskiego za zebranie i opracowanie materiałów statystycznych oraz udostępnienie mi treści wywiadów przeprowadzonych z najstarszymi nauczycielami i wychowankami szkoły.

**Szkoła wojewódzka
w okresie działalności
Komisji Edukacji Narodowej
w Kaliszu (1773—1793).**

II

Powstanie szkoły każdemu bardziej kojarzy się z wybudowaniem budynku szkolnego, niż z powstaniem grupy uczniów i nauczycieli, tworzących społeczeństwo szkoły. Gdyby wyjść z założenia, że historia szkoły zaczyna się wraz oddaniem do użytku nowego gmachu szkolnego, historia obecnego I Liceum Ogólnokształcącego im. A. Asnyka zaczęłaby się w 1820 r., ponieważ właśnie wtedy ukończono budynek przy ul. Grodzkiej, w którym umieszczono uczniów i nauczycieli Szkoły Wojewódzkiej i który stoi do dnia dzisiejszego. Szkoła Wojewódzka powstała jednak wcześniej i w prostej linii wywodziła się ze Szkoły Wyższej Kaliskiej utworzonej w 1773 r. przez Komisję Edukacji Narodowej. Można więc przyjąć, że historia I Liceum Ogólnokształcącego im. A. Asnyka zaczyna się w roku 1773 wraz z powstaniem szkoły wojewódzkiej, zwanej Szkołą Wyższą Kaliską i przemianowanej w 1783 r. na Szkołę Akademicką Okręgową.

Przyczyną powstania Szkoły Wyższej Kaliskiej było utworzenie 14.X.1773 r. Komisji Edukacji Narodowej. Okolicznością ułatwiającą realizację zamierzeń KEN była kasata zakonu jezuitów ogłoszona 21.VII.1773 r. przez papieża Klemensa XIV. KEN mogła dzięki temu przejąć majątki zakonu i podporządkować sobie wszystkie szkoły.

Po ogłoszeniu w Kaliszu 12.XI.1773 r. decyzji o kasacie zakonu jezuitów, nauczyciele kolegalnej szkoły jezuickiej zrezygnowali z pracy, ale kiedy okazało się, że KEN nie ma możliwości zastąpienia ich nauczycielami świeckimi, podjęli ponownie pracę za namową prefekta kolegium, Józefa Przyłuskiego. Nie podjął natomiast pracy rektor kolegium jezuickiego Antoni Lutomski, który wyjechał z Kalisza¹⁸.

Wątpliwości nauczycieli jezuickich, czy kontynuować pracę w szkole, były spowodowane nie tylko względami religijnymi i ideologicznymi, ale również obawą, że KEN nie zapewni im odpowiednich warunków materialnych. Obawy początkowo były słuszne, ponieważ od października 1773 r. do połowy marca 1774 r. nauczyciele otrzymali od lustratorów dóbr jezuickich zaledwie 7 czerwonych złotych polskich za wszystkie miesiące. Od marca 1774 r. profesorom wypłacano po 6 czerwonych złotych miesięcznie, innym nauczycielom 4 zł p. na miesiąc¹⁹.

23.VI.1774 r. odbyła się pierwsza wizytacja w szkole. Józef Rogaliński, subdelegat księcia Augusta Sułkowskiego, komisarza KEN na wydział wielkopolski przywiózł zarządzenia KEN dotyczące zorganizowania pracy na nowych zasadach, a ponadto chciał zorientować się w stanie majątkowym posiadłości pojezuickich i warunkach pracy nauczycieli, którzy uczyli po kasacie zakonu jezuitów. Okazało się, że tylko 5 z nich zgodziło się pracować w szkole na warunkach proponowanych przez KEN.

W szkole uczyło się 600 uczniów. Wizytacja wykazała słabą znajomość historii, geografii, matematyki a nawet łaciny, znajomością której uczniowie próbowali zaimponować wizytatorowi przy powitaniu.

Podczas drugiej wizytacji w szkole, 11.XI.1774 r. unormowano sprawę plac oraz dokonano istotnych zmian organizacyjnych. Podobnie jak inne szkoły wojewódzkie, Szkołę Wyższą Kaliską podzielono na 3 klasy, w których uczono matematyki, nauk moralnych (składających się z religii, prawa naturalnego, ekonomiki i polityki), gramatyki (logika, retoryka, poetyka), fizyki z chemią, historii i nauk chrześcijańskich. Nauka w każdej klasie trwała 2 lata i uczyło w niej 2 nauczycieli. Najwięcej uwagi postanowiono poświęcić nauce przedmiotów ścisłych i języka polskiego, który stał się w szkole językiem dominującym. Po każdym miesiącu nauki przeprowadzano egzaminy ze wszystkich przedmiotów, wówczas wykazujące najczęściej niewielką wiedzę zdających, co spowodowane było nie tylko brakiem dyscypliny wśród uczniów (np. samowolnie wyjeżdżano do domu na święta), ale również brakiem podręczników. Utworzone w 1775 r. Towarzystwo do Ksiąg Elementarnych, przy pomocy najlepszych pedagogów polskich i zagranicznych opracowywało dopiero potrzebne podręczniki, ale tymczasem obowiązywały przepisy i instrukcje wydawane przez KEN.

Lekcje odbywały się dwa razy dziennie: w godz. 8—10 i w godz. 12—14 z wyjątkiem wtorków i czwartków, kiedy popołudniowy czas przeznaczano na rekreację. Tygodniowy wymiar godzin dla uczniów i nauczycieli był jednakowy i wynosił 20 godzin pracy w szkole²⁰. Ponieważ program organizacyjny szkoły z r. 1774 miał wielu przeciwników (świadczy o tym spadek liczby uczniów z 600 w r. 1774 do 174 w r. 1775), postanowiono zmienić go w r. 1777. W Szkole Wyższej Kaliskiej zlikwidowano w 1777 r. podział na 3 klasy i wprowadzono 6 klas, w których nauka trwała 7 lat, bowiem klasa piąta była 2-letnia. W klasie I i II jeden nauczyciel uczył wszystkich przedmiotów, ale w klasach od III do VI uczyli nauczyciele wyspecjalizowani w poszczególnych przedmiotach. Nauczyciel mający w danej klasie największy wymiar godzin, był jej opiekunem²¹.

W latach 1773—1782 w Szkole Wyższej Kaliskiej uczyli wyłącznie duchowni, którzy, — jak wynika z raportów wizytatorów byli nie tylko dobrymi nauczycielami, lecz także lojalnymi wykonawcami zarządzeń KEN. Wizytatorzy pozytywnie oceniali wyniki ich pracy z młodzieżą, a stosunki panujące wśród uczących uważali za przykładowe.

W zespole nauczycieli nie było konfliktów nawet wtedy, gdy w szkole zaczęli uczyć nauczyciele świeccy. Taka sytuacja była w dużym stopniu zasługą prorektora szkoły, ks. Józefa Przyłuskiego, mającego duży autorytet wśród swoich kolegów, wizytatorów i miejscowego społeczeństwa²².

5.IX.1781 r. prorektor J. Przyłuski razem z 10 rektorami i prorektorami szkół wojewódzkich w Rzeczypospolitej dokonał zaprzysiężenia wydanych przez KEN „Ustaw stanowi akademickiemu i szkołom narodowym przypisanych”²³. 29.XI.1781 r. rozpoczęła się nauka w szkole, już według założeń Ustaw, wprowadzających m. in. jeszcze większą niż dotychczas specjalizację nauczania. Wprawdzie w klasie I i II uczył, jak dotychczas, jeden nauczyciel, ale w pozostałych czterech klasach uczyli specjaliści od wymowy, matematyki, fizyki, nauki moralnej i prawa. Coraz większą uwagę zaczęto zwracać na rozumowe przyswajanie materiału i stosowanie metod empirycznych²⁴.

Istotne zmiany zostały zapoczątkowane w Szkole Wyższej Kaliskiej w roku szkolnym 1782/83. W szkole zaczął uczyć pierwszy nauczyciel świecki — Tomasz

Paszkiewicz, który zresztą był uczniem Szkoły Wyższej Kaliskiej w latach 1778—1781. Nie miał ukończonych studiów, ale jako wychowanek szkoły cenili go nauczyciele oraz wizytatorzy, którzy pisali o nim: „zdolność nadmierna”, „pilność wielka”, „stateczny”²⁵. W roku szkolnym 1789/1790 w Szkole Akademickiej Okręgowej uczyło już 5 nauczycieli świeckich i 2 duchownych, z tym, że prorektor był duchownym²⁶. W latach 1785—1808 prorektorem był ks. Jan Gorczyzewski, uczący poprzednio nauki moralnej i prawa. Dotychczasowy prorektor J. Przyłuski we wrześniu 1785 r. wyjechał do Poznania, by objąć tam funkcję rektora akademickiej szkoły wydziałowej i wizytatora szkół prowincji wielkopolskiej²⁷.

J. Gorczyzewski oraz jego poprzednik J. Przyłuski potrafili zapewnić szkole wysoki poziom nauczania i mimo, że byli eksjezuitami, poparli postępowy program KEN mający na celu przekształcenie kosmopolitycznego szkolnictwa jezuickiego w narodowe szkolnictwo świeckie. Wizytatorzy KEN zawsze wydawali pochlebne opinie o kaliskiej szkole wojewódzkiej.

Wizytujący szkołę kaliską w 1783 r. Jan Sniadecki zwrócił uwagę na uprzejme przyjęcie go w szkole oraz na serdeczne stosunki panujące między nauczycielami, różniącymi się przecież poglądami i wiekiem²⁸. 28.VII.1785 r. Szkołę Akademicką Okręgową wizytował dr filozofii i teologii M. Franciszek Jezierski, były kanonik kaliski, później bibliotekarz krakowski, współpracownik Kollataja i „pisarz dowcipny”²⁹. On również w raporcie o szkole chwalił nauczycieli i uczniów. Wyrazem uznania dla pracy Szkoły Akademickiej Okręgowej był list pochwalny KEN skierowany do nauczycieli w r. 1787. W roku następnym KEN ustanowiła stypendium dla 12 uczniów ubogiej szlachty w postaci bezpłatnego wyżywienia, odzieży i potrzebnych pomocy naukowych przez cały okres przebywania w szkole³⁰. W 1789 r. przyznano każdemu nauczycielowi Szkoły Akademickiej Okręgowej nagrodę w wysokości rocznych poborów i doliczenie jednego roku do wymiaru pracy³¹.

Nauczyciele mieszkali w szkole i razem spożywali posiłki. Dla swoich potrzeb mieli ogród pojezuicki i browar. Gdy jednak w 1788 r. prymas Michał Poniatowski sprowadził do Kalisza ojców bonifratrów, a KEN odstąpiła im kościół jezuicki, część szkoły, bursę z browarem i innymi budynkami gospodarczymi, zaczęły się konflikty między nauczycielami z zakonnikami, rozstrzygnięte przez Komisję w 1790 r. na korzyść nauczycieli³².

Uczniowie byli najczęściej w wieku 11—18 lat i pochodzili przede wszystkim z powiatu kaliskiego. Przeważali synowie szlacheccy, sporo było także synów mieszczkańskich. Mieszkali na prywatnych stancjach lub w konwiktach³³.

Program nauczania obejmował następujące przedmioty: wymowa (gramatyka, retoryka), matematyka (geometria, algebra, logika), fizyka (historia naturalna, ogrodnictwo, zoologia, wstęp do fizyki), historia sztuki, nauka moralna i prawo (dzieje asyryjskie, perskie, greckie, rzymskie i dzieje narodowe z geografiją)³⁴.

Nauczyciele i uczniowie mieli duże kłopoty ze zdobyciem podręczników. Do 1786 r. zaopatrywaniem szkoły w podręczniki zajmowała się KEN. Podręczniki sprzedawano uczniom, a pieniądze odsyłano do Warszawy. Książek przysyłano jednak zbyt mało w stosunku do potrzeb. Wystarczającą ilość podręczników szkoła kaliska otrzymywała dopiero po reformie Szkoły Głównej, gdy zaopatrywaniem szkół w podręczniki zajęła się centralna drukarnia krakowska³⁵.

Uczniów co miesiąc egzaminowano i po każdym egzaminie najlepsi w nagrodę mieli prawo nosić u czapki lub kapelusza błękitną kokardkę. Pod koniec każdego roku szkolnego odbywały się egzaminy z całości materiału i „popisy publiczne”

najlepszych uczniów, na które zapraszano rodziców oraz znaczniejszych gości stanu duchownego i świeckiego³⁶. Takie oratorskie „popisy z nauk rocznych” odbywały się m. in. w ostatnich dniach lipca 1789 r. „w przytomności obywatelów i całej Komisji Likwidacyjnej dziesiątego grosza”. Następnie „goście z wielu nauk czynili zapytania uczniom i z odpowiedzi ich powszechne oświadczyli ukontentowanie”³⁷.

W r. 1784 Stanisław August Poniatowski ustanowił złote i srebrne medale „diligentiae” (za pilność) dla najlepszych uczniów. W szkole Akademickiej Okręgowej takie medale po raz pierwszy wręczono 27.V.1786 r. W imieniu króla starosta nakielski Łubieński wręczył złoty medal uczniowi klasy VI, Aleksandrowi Ordędze, a srebrny, uczniowi klasy V, Franciszkowi Taczanowskiemu³⁸.

Charakter wielu uroczystości szkolnych zmieniał się wraz ze zmianą treści nauczania. Wprowadzie nadal świętowano w dni patronów młodzieży — św. Stanisława Kostki (11 listopada) i św. Kazimierza (4 marca), ale największym wydarzeniem w życiu szkoły stawały się obchody rocznic historycznych.

12.X.1783r. z nakazu KEN uczczono 100 rocznicę zwycięstwa Jana III Sobieskiego pod Wiedniem, a w r. 1791 bardzo uroczystie zaprzysiężono Konstytucję 3 Maja³⁹. Uroczystości obchodzono co roku imieniny króla Stanisława Augusta, które rozpoczynano rano 8 maja salwami armatnimi. O godz. 9 w kościele na nabożeństwie pojawiali się przedstawiciele wojska, mieszczaństwo i młodzież szkolna „w przyzwoitym porządku z laskami i chorągwiami”⁴⁰. Oświetlony portret króla umieszczano na tronie w kościele kolegiackim, a następnie wygłaszano okolicznościowe przemówienia⁴¹.

Młodzież szkolna prawdopodobnie bardziej jednak lubiła różnego rodzaju widowiska cyrkowe i teatralne. 20.XII.1781 r. do Kalisza przyjechała „kompania w sztuce gimnastycznej arcysławna pod dozorem Pana Romano, osobiwe na linach balansy tudzież w pantomimie akeje odprawiali na sali szkół, z wielką satysfakcją zapatrujących się”⁴².

Rozwój Szkoły Akademickiej Okręgowej został zakłócony w r. 1792. Młodzież szkolna była pod wrażeniem niepomyślnych wydarzeń politycznych, poprzedzających II rozbiór Rzeczypospolitej, a ponadto we wrześniu 1792 r. Kalisz doszczętnie spłonął, co utrudniło uczniom znalezienie mieszkania. Mimo trudności, rok szkolny 1792/93 rozpoczęło 200 uczniów, czyli więcej niż w r. 1791 (160) i w r. 1790 (185 uczniów)⁴³. Dla uczniów szkoły kaliskiej był to ostatni rok nauki w niepodległej Polsce. 13.II 1793 r. do Kalisza wkroczyło wojsko pruskie i Szkoła Akademicka Okręgowa znalazła się pod obcym panowaniem.

Początkowo Prusacy, po opanowaniu Kalisza, zajmowali się zorganizowaniem nowej administracji i nie interesowali się zbytnio sprawami szkolnictwa. W Szkole Akademickiej Okręgowej nie nastąpiły w r. 1793 poważniejsze zmiany. Prorektorem nadal był Jan Gorczyzewski, a uczyli ci sami nauczyciele co dotychczas. Nie zmienił się nawet program nauczania i formy pracy. W lipcu 1793 r. odbyły się jak zwykle egzaminy, a w październiku rozpoczął się nowy rok szkolny ⁴⁴.

Szkoła Akademicka Okręgowa mieściła się w prawym skrzydle byłego kolegium jezuickiego. W 1798 r. szkołę przeniesiono do nie istniejącej obecnie bursy Karnkowskiego w Rynku, a w pomieszczeniach szkolnych kolegium pojezuickiego urządzono biuro kamery i rejencji ⁴⁵. Do roku 1793 lewe skrzydło byłego kolegium jezuickiego zajmowali bonifratrzy. W 1793 r. musieli opuścić zajmowane do tej pory pomieszczenia, ponieważ Prusacy zamierzali w tym miejscu utworzyć Korpus Kadetów. Z polecenia króla pruskiego Fryderyka Wilhelma II do Kalisza przyjechał mjr. Schack wraz z budowniczymi, by przebudować gmach przeznaczony dla Korpusu ⁴⁶. W r. 1797 nastąpiło uroczyste otwarcie nowej szkoły, której zadaniem było germanizowanie młodzieży polskiej, głównie szlacheckiego pochodzenia.

W zupełnie innych warunkach niż Korpus Kadetów znajdowała się Szkoła Akademicka Okręgowa. Bursa Karnkowskiego była nie tylko zbyt mała, żeby zrobić z niej szkołę, ale przede wszystkim była bardzo zniszczona.

W bursie, oprócz izb lekcyjnych znajdowały się także mieszkania profesorów i konwiktów. Z braku miejsca ławki i pomoce szkolne umieszczano w klasztorze Franciszkanów, a bibliotekę w klasztorze Bernardynów ⁴⁷. Listy wysyłane przez prorektora J. Gorczyzewskiego do króla pruskiego z prośbami o fundusze na remont szkoły nie odnosiły żadnych skutków. Nauczyciele z własnych więc funduszy przeprowadzali konieczne naprawy, a prorektor starał się uzyskać od władz pruskich zwrot kosztów i akceptację innych wydatków ⁴⁸. Mimo trudności, 1.X.1798 r. rozpoczęto nowy rok szkolny i pracowano w miarę normalnie do 1806 r.

Pensje nauczycieli Szkoły Akademickiej w czasach pruskich były bardzo niskie. Ponieważ zarządzenia króla pruskiego z 14 lutego 1793 r. pozbawiło szkoły dochodów pochodzących z użytkowania lub wydzierżawiania dóbr pojezuickich, utworzono fundusz szkolny, z którego prorektor otrzymywał co kwartał pieniądze na opłatę profesorów i emerytów. Początkowo wypłacano nauczycielom pensję w wysokości ostatniego etatu polskiego, przeliczonego na talary, ale ponieważ ceny artykułów, zwłaszcza spożywczych w Kaliszu wzrastały, a dochody nauczycieli były zmniejszone przez odebranie im ogrodu i browaru, w roku szkolnym 1796/97 podwyższono płace o 15—30 proc. Podwyżka nie zadowolili całkowicie nauczycieli i prorektor

J. Gorczyzewski domagał się oddania nauczycielom dochodów płynących z ogrodu i browaru, bezprawnie użytkowanych przez komendanta Korpusu Kadetów. W 1801 r. z dzierżawy ogrodu nauczycielom przyznano dodatkowo 50 talarów rocznego dochodu⁴⁹.

W ciągu 13 lat okupacji pruskiej nie było istotnych zmian personalnych w Szkole Akademickiej Okręgowej. Oprócz prorektora J. Gorczyzewskiego, przez cały czas panowania pruskiego uczyli w szkole wychowankowie Akademii Krakowskiej — Rafał Gulczyński i Franciszek Dziekanowicz. Kilku innych, długoletnich nauczycieli Szkoły Akademickiej odeszło w tym czasie na emeryturę. Prusacy próbowali zastąpić ich nauczycielami niemieckimi lub germanofilami, ale natrafili na opór prorektora, do którego należała akceptacja kandydata⁵⁰.

Zmiany w polityce oświatowej Prus po 1800 r. miały także wpływ na Szkołę Akademicką. Z polecenia kamery kaliskiej J. Gorczyzewski starał się o nauczycieli języków: francuskiego, greckiego i hebrajskiego, oraz rysunków i muzyki. Nauczanie języka francuskiego powierzono Francuzowi pochodzącemu z Szampanii, Augustynowi Caillon, z pensją 250 talarów rocznie. Na nauczyciela muzyki instrumentalnej i wokalne J. Gorczyzewski zaproponował kamerze kapelmistrza Chalickiego, ale Prusakom propozycja ta nie odpowiadała. Na tym stanowisku — z taką samą pensją 120 talarów, jakiej pragnął Chalicki, kamera zatrudniła kantora zboru ewangelickiego, Pawła Kurtza⁵¹. Do nauczania języków greckiego i hebrajskiego nie znaleziono chętnych z odpowiednimi kwalifikacjami. W 1806 r. Prusacy przysłali do szkoły jeszcze jednego Niemca, dra medycyny Ibbekena, mającego przez 4 godziny tygodniowo uczyć fizyki eksperymentalnej. Również i w tym przypadku nie pomógł protest prorektora szkoły uzasadniającego w piśmie do władz pruskich, że szkoła posiada dobrego nauczyciela tego przedmiotu, R. Gulczyńskiego. Kamera tłumaczyła swoją decyzję tym, że R. Gulczyński nie ma odpowiednio wyposażonego gabinetu fizycznego. W rzeczywistości Prusakom zależało na zmuszeniu uczniów do słuchania i pisania po niemiecku, gdyż Ibbeken nie znał języka polskiego⁵².

Prusacy wynajdywali zresztą różne preteksty do germanizacji szkoły i poddania jej działalności ścisłej kontroli. W 1805 r. puścili pogłoskę, że w szkole stosowane są wobec młodzieży „barbarzyńskie” metody. Nauczycieli skrytykowano i zmuszono do zwolnienia cotygodniowych konferencji, podczas których przedstawiciel kamery przekazywał zarządzenia władz w sprawie „dyscypliny szkolnej”. Główny rzekomo winowajca, Francuz Caillon musiał zwolnić się, a na jego miejsce Prusacy przysłali Fayona, nauczyciela z Korpusu Kadetów⁵³.

A przecież 5 lat wcześniej, w r. 1800 wizytujący Szkołę Akademicką pedagodzy pruscy, Gedike i Niemeyer z uznaniem pisali o dydaktycznych zdolnościach nauczycieli Szkoły Akademickiej. W oparciu o protokoły Gedikego, Minister Prus Południowych, Voss napisał w sprawozdaniu, że spośród 3 szkół akademickich (w Poznaniu, Warszawie i Kaliszu), szkoła w Kaliszu jest najlepszą⁵⁴.

Organizacja zajęć szkolnych nadal opierała się na przepisach KEN. Lekcje odbywały się w godzinach 8—12 i 14—16. We wtorki i czwartki po południu odbywały się spacerunki za miasto i do parku, gdzie dla młodszych uczniów organizowano najczęściej zabawy, a dla starszych niezbyt forsowną musztrę. Języków, muzyki i rysunków uczono przy świecach⁵⁵.

Różnice wieku między uczniami były duże, nawet w jednej klasie. Zdarzało się, że w klasie pierwszej oprócz 8-latków byli 16-letni chłopcy. Do klas drugich chodzili niekiedy 19-latkowie, a w klasie szóstej znajdował się czasem „mąż o 27 latach”⁵⁶. W 1798 r. w szkole było 108 uczniów, w 1801 r. — 131, w 1802 r. 135⁵⁷.

Rok szkolny trwał od 29 września do 29 lipca. Wakacje były w sierpniu i wrześniu, a ponadto młodzież miała tydzień wolny od zajęć szkolnych w okresie Świąt Bożego Narodzenia i Wielkiejnocy⁵⁹.

Największe kłopoty mieli uczniowie z podręcznikami, ponieważ po II rozbiórze zerwał się kontakt Szkoły Akademickiej z Akademią Krakowską, zaopatrującej szkoły w podręczniki. Korzystano z książek opracowanych lub zaakceptowanych przez KEN, gdyż Prusacy nie zmienili w zasadniczy sposób programu nauczania w szkołach akademickich, znajdujących się na obszarze zaboru pruskiego⁶⁰. Tolerancja czy raczej obojętność Prusaków w sprawach programu nauczania wynikała z tego, że nie zamierzano przeprowadzać istotnych zmian w polskich szkołach, przewidując całkowitą ich likwidację. Kamera kaliska wysłała do Berlina w 1805 r. memoriał, w którym proponowała usunięcie Polaków ze Szkoły Akademickiej, albo zatrudnienie ich w klasach młodszych jako sił pomocniczych. Króla pruskiego powiadomiono jednocześnie, że opracowanie projektu zmian w Szkole Akademickiej powierzono radcy szkolnemu Werdemannowi, który w tej sprawie porozumiał się już z konsystorzem ewangelickim⁶¹. Od realizacji tych zamierzeń Szkołę Akademicką Okręgową uratowała klęska Prus w wojnie z Napoleonem w 1806 r.

Okres Księstwa Warszawskiego (1807—1815)

IV

Gdy 12.XI.1806 r. wojska francuskie wkroczyły do Kalisza, władza w mieście należała już do Polaków. Szkoła Akademicka została zajęta przez komisję kwaterunkową w celach wojskowych. Dopiero interwencja J. Gorczyzewskiego w Izbie Administracyjnej Departamentu Kaliskiego spowodowała, że w grudniu 1806 r. pomieszczenia szkolne zostały zwolnione, a w styczniu 1807 r. rozpoczęły się lekcje⁶¹.

W październiku 1807 r. Szkoła Akademicka zmieniła nazwę na Królewskie Gimnazjum Kaliskie z programem liceum, w którym nauka trwała 6 lat i obejmowała 6 klas. W Gimnazjum Kaliskim uczyło 8 profesorów, 1 nauczyciel języka niemieckiego i rysunków oraz oficer do musztry⁶². Uczyli ci sami nauczyciele co w latach panowania pruskiego. Pensje nauczycieli były znacznie niższe niż pensje urzędników państwowych. Nauczycielom płacono w granicach 1200—2418 złp. (najwyższą stawkę otrzymywał oczywiście rektor), podczas gdy absolwenci szkół akademickich, czy nawet uczniowie, którzy przerwali naukę i pracowali w nowych urządach polskich zarabiali 3—4 tysiące złp. W roku szkolnym 1809/1810 Izba Edukacyjna podwyższyła jednak płace nauczycielom. Wynosiły one 3400—5700 złp.⁶³.

W 1808 r. Jan Gorczyzewski, któremu szkoła tak wiele zawdzięczała, został przeniesiony do Poznania na stanowisko rektora tamtejszego gimnazjum. W szkole kaliskiej przepracował 33 lata, z tego 23 lata był rektorem. Nowym rektorem został najstarszy stażem profesor, mający w momencie awansu 26 lat pracy w szkole kaliskiej — Rafał Gulczyński.

W 1812 r. Królewskie Gimnazjum Kaliskie zostało przemianowane na Szkołę Departamentową, gdyż Kalisz był jednym z 6 departamentów Księstwa Warszawskiego. Zmienił się również rektor szkoły, R. Gulczyński odszedł ze szkoły w 1812 r., a jego miejsce na stanowisku rektora zajął Franciszek Dziekanowicz, uczący w szkole kaliskiej od 1788 r.⁶⁴.

Program nauczania szkół departamentowych odznaczał się dosyć dużą wszechstronnością. Przedmiotów nauczania było tyle, by młodzież mogła podejmować studia na każdym wydziale Szkoły Głównej. Podręczników polskich było niewiele, korzystano więc często z tłumaczeń obcych autorów. O nowych podręcznikach wydawanych przez Towarzystwo do Ksiąg Elementarnych, nauczyciele i uczniowie dowiadywali się z ogłoszeń zamieszczanych w „Gazecie Warszawskiej”⁶⁵.

W kaliskiej Szkole Departamentowej uczyło 7 profesorów (licząc rektora) oraz 4 nauczycieli języków, rysunków i religii. Jeden z wojskowych weteranów uczył musztry. Tygodniowo rektor uczył 6 godzin, pozostali nauczyciele 18 godzin. Jak za czasów Szkoły Akademickiej, lekcje odbywały się codziennie w godz. 8—12 i przez 4 dni w tygodniu w godz. 14—16. We wtorki i czwartki po południu zajmo-

wano się sportem. Jak dawniej również, rok szkolny kończył się publicznym egzaminem („popisami”). Były to „popisy” z języków oraz z umiejętności zdobytych na poszczególnych lekcjach. Popisywano się np. sztuką rysowania i pisania, umiejętnością dokonywania pomiarów powierzchni, rysowania map, itp.⁶⁶

Oprócz celów kształcących i poznawczych, w działalności Szkoły Departamentowej wyraźnie występują cele wychowawcze. Rozbudzano patriotyzm wśród młodzieży uroczystości obchodząc w październiku 1807 r. rocznicę zwycięstw Napoleona pod Ulm i Jeną, w marcu 1808 r. rocznicę ogłoszenia kodeksu Napoleona, w czerwcu rocznicę zwycięstwa pod Frydlandem, a w sierpniu 1808 r. rocznicę urodzin cesarza.

Gdy w 1809 r. doszło do wojny między Księstwem Warszawskim a Austrią, na apel prefekta Garczyńskiego wielu uczniów porzuciło szkołę, by bronić niepodległości Księstwa. W 1810 r. w kaliskiej szkole było dlatego zaledwie ok. 100 uczniów. Najmniej uczniów znajdowało się w klasie V — 5 i VI — 7. Później liczba uczniów wzrosła, mimo trudności powodowanych przemarszami przez Kalisz różnych wojsk. W roku szkolnym 1811/12 w szkole uczyło się 203 uczniów, 1812/13 — 154, 1813/14 — 252⁶⁷.

O dalszych losach Szkoły Departamentowej zdecydowała klęska Napoleona w wojnie z Rosją. W marcu 1813 r. cały departament kaliski został opanowany przez wojska rosyjskie, a po kongresie wiedeńskim w 1815 r. Kalisz znalazł się w granicach zaboru rosyjskiego. Pełnomocnik Rady Stanu w Księstwie Warszawskim, Garczyński, wzywający młodzież do walki u boku Napoleona oraz ci, którzy wezwania posłuchali, w obawie przed represjami schronili się za granicą. Pozostała młodzież licealna wraz z rektorem i profesorami musiała uczestniczyć w powitaniu w Kaliszu w listopadzie 1815 r. cara Aleksandra I⁶⁸. Szkoła Departamentowa znalazła się pod panowaniem rosyjskim.

Czasy Królestwa Polskiego do upadku powstania listopadowego (1815—1831)

W pierwszych latach istnienia Królestwa Polskiego, w Szkole Departamentowej nie nastąpiły istotne zmiany zarówno w programie nauczania jak w składzie personalnym nauczycieli. W 1817 r. rektor F. Dziekanowicz objął urząd komisarza Wojewódzkiego Wydziału Oświecenia, wbrew zresztą planom ówczesnego prezesa województwa kaliskiego J. Radoszewskiego, który proponował ministrowi Potockiemu przeniesienie Dziekanowicza na emeryturę oraz powołanie na komisarza i jednocześnie rektora Szkoły Departamentowej ks. Ignacego Przybylskiego, rektora szkoły w Płocku. J. Przybylski został rektorem Szkoły Departamentowej w 1818 r., obejmując to stanowisko po Józefie Sobertinie, kierującego szkołą przez 1 rok. Nowy rektor był nie tylko świetnym matematykiem i lingwistą, ale i dobrym organizatorem. Wymagał od nauczycieli dużej wiedzy i rozumnych metod nauczania, a od młodzieży sumiennej pracy. Największą opieką otaczał uczniów ubogich, ale w zamian stawiał im większe wymagania⁶⁹. Nielatwo jednak było wykonywać zalecenia rektora, ponieważ warunki w jakich pracowali uczniowie i nauczyciele były trudne.

W bardzo zniszczonej szkole mieściły się jeszcze klasy starsze i mieszkania nauczycieli, ale klasy młodsze znajdowały się w różnych pomieszczeniach poza szkołą. Na szczęście budowano już przy ul. Grodzkiej nowy budynek szkolny na miejscu dawnego zamku-starościńskiego+spalonego w 1792 r.⁷⁰.

W 1819 r. Szkołę Departamentową przemianowano na Szkołę Wojewódzką, gdyż Kalisz był miastem wojewódzkim⁷¹. Szkoła Wojewódzka miała 6 klas, a jej ukończenie dawało prawo wstępu do Szkoły Głównej w Warszawie. W 1820 r. szkoła miała 16 nauczycieli i 567 uczniów, w r. 1821 było 621 uczniów⁷². Szybki wzrost liczby uczniów w latach 1820—1821 spowodowany był tym, że w r. 1820 oddano do użytku nowy gmach szkolny, w którym obecnie znajduje się I Liceum Ogólnokształcące im. Adama Asnyka.

Wysoki poziom nauczania jaki osiągnęła Szkoła Wojewódzka zawdzięczano rektorowi I. Przybylskiemu oraz wielu zdolnym nauczycielom, wśród których wyróżniali się: Fryderyk Tripplin, Feliks Jarocki, Jan Szwałajnic, Andrzej Kucharski i Tomasz Dziekoński⁷³. Rektor I. Przybylski starał się także, by szkoła aktywnie uczestniczyła w różnego rodzaju uroczystościach i rocznicach mających narodowy charakter. W 1817 r. Szkoła Wojewódzka zorganizowała uroczystość żałobną z udziałem społeczeństwa z powodu śmierci Onufrego Kopczyńskiego, członka KEN i autora podręcznika gramatyki polskiej. Tego samego roku uczniowie Szkoły Wojewódzkiej zebrali 600 złp. na pomnik Mikołaja Kopernika w Warszawie. Dyskutowano na tematy społeczno-polityczne, nawiązywano kontakty z kolegami studiującymi we Wrocławiu, Warszawie, Berlinie i Krakowie i na wzór tajnych organizacji studenckich utworzono w Szkole Wojewódzkiej w 1819 r. Związek Kawalerów Narcyza⁷⁴.

Tę pierwszą tajną organizację młodzieży kaliskiej zawiązali uczniowie dwóch najstarszych klas z inicjatywy absolwenta szkoły, Romana Ostena, studenta Uniwersytetu Berlińskiego i aktywnego działacza nielegalnej organizacji akademickiej „Polonia”. Związek Kawalerów Narcyza był dwustopniowy. Na czele związku stała zakonspirowana grupa „senatorów”, natomiast pozostali członkowie organizacji tworzyli „areopag”. Łącznikiem między berlińską „Polonią”, a Związkiem Kawalerów Narcyza był R. Osten, zwany „archontem”⁷⁵. Oprócz będących na pierwszym miejscu celów moralno-wychowawczych i samokształceniowych, organizacja stawiała sobie za cel dążenie „do odzyskania zabranych prowincji polskich”. W 1820 r. ze Związkiem Kawalerów Narcyza nawiązali kontakt byli uczniowie Szkoły Wojewódzkiej studiujący na Uniwersytecie Warszawskim i działający w Związku Wolnych Polaków⁷⁶.

W 1826 r. policja carska wpadła na trop organizacji młodzieżowych działających w Królestwie Polskim i w wyniku aresztowań przestały one istnieć. Niektórzy związkowcy uciekali za granicę, innych relegowano z uczelni. Z Uniwersytetu Warszawskiego wyrzucono 5 absolwentów Szkoły Wojewódzkiej⁷⁷.

Od początku lat 20-tych XIX w. sytuacja polityczna w Królestwie Polskim systematycznie pogarszała się, co ujemnie wpłynęło na szkolnictwo. W 1821 r. wydano zakaz tworzenia i należenia do jakichkolwiek tajnych organizacji i aby przerwać zgubne rzekomo kontakty młodzieży z uniwersytetami zachodnimi, zabroniono wyjazdów za granicę bez zezwolenia królewskiego. Wychowaniem młodzieży coraz bardziej zaczęła zajmować się policja, zwłaszcza od czasu zarządzenia Dozoru Szkolnego z 13.X.1823 r. zalecającego inspektorom wydziałowym wizyty po mieszkaniach uczniów szkół średnich i studentów⁷⁸.

Gdy w 1825 r. zgodnie z tradycją odbywały się „popisy”, rektor Szkoły Wojewódzkiej Jan Holewiński poinformował zebranych, że warunkiem uzyskania promocji do klasy V i VI jest uzyskanie zaświadczenia od „kuratora” lub prefekta szkoły o „uległym”, zgodnym ze wszystkimi ustawami szkolnymi zachowaniu się przez cały rok szkolny. W tym samym roku wprowadzono w szkole naukę języka rosyjskiego w wymiarze 2 godzin tygodniowo, a język polski zepchnięty został na koniec wykazu przedmiotów objętych egzaminem⁷⁹.

W podobny natomiast sposób jak za czasów KEN oceniono umiejętności i zdolności uczniów z poszczególnych przedmiotów. Na cenzurach szkolnych wiedzę i zdolności uczniów z danego przedmiotu charakteryzowano słowami: dość żywy, pamięć i dowcip, rozsądek, mierny, nie umie, itp.⁸⁰. Cenzury szkolne z 1824 r. podają także przy nazwisku i imieniu każdego ucznia dane dotyczące: temperamentu (np. żywy), władz duszy (np. dobre), uczęszczania do szkoły, uwagi w szkole, pilności w domu, obyczajowi postępów (z jakich przedmiotów uczeń robi postępy)⁸¹.

Ostatni „popis” publiczny w Szkole Wojewódzkiej przed zdegradowaniem jej do czteroklasowej Szkoły Wydziałowej odbył się w lipcu 1826 r. Wówczas to „końcem lepszego usposobienia uczniów klasy VI do Szkoły Głównej” dawany im był i objaśniany „krótki rys wszystkich nauk i umiejętności, okazujący każdej w szczególności treść i zamiar, zachodzący między nimi związek i czego każda wyciąga po tym, który się jej szczególnie poświęcić pragnie”. „Przy takowem wszystkich umiejętności przebieganiu, nie zaniedba nauczyciel zręcznie napomknąć uczniom, jak się mają w Uniwersytecie sprawować, nie tylko co do naukowych, ale też co do moralnych i ekonomicznych stosunków”⁸².

W październiku 1826 r. uczniowie VI klasy, Feliks Łączkowski i Julian Szatorski założyli Towarzystwo Literackie „Auska” wzorowane częściowo na wileńskich „Szu-

brawcach" i założeniach Towarzystwa Przyjaciół Nauk Warszawskiego⁸³. Statut Towarzystwa Literackiego przewidywał pracę samokształceniową w zakresie historii Polski, języka i literatury ojczystej oraz dyskusje o przyszłości narodu polskiego i jego kulturze. Już po trzech posiedzeniach rektor Antoni Michał Wolicki złożył raport Komisji Oświecenia w Warszawie, którym zainteresował się Nowosilcow. Przysłany do Szkoły Wojewódzkiej przez Komisję Rządową referendarz stanu, Marcin Zalewski nie dopatrywał się w działalności „Auski” niczego szkodliwego, ale Nowosilcow mimo to polecił Radzie Administracyjnej Królestwa Polskiego zastosować odpowiednie sankcje. Rada Administracyjna zarządziła przeniesienie klas V-tych i VI-tych do Piotrkowa i przekształcenie Szkoły Wojewódzkiej w Szkołę Wydziałową. Starania kaliszczan o cofnięcie decyzji nie dały rezultatu. Także profesorów Szkoły Wojewódzkiej przeniesiono do Piotrkowa lub innych miast, a do Kalisza przybyli nowi nauczyciele i nowy rektor, A. M. Wolickiego, pełniącego funkcję rektora w roku szkolnym 1826/27, zastąpił Maciej Majewski. Jedyną pozytywną innowacją, jaką wtedy w szkole zastosowano było wprowadzenie w r. 1828 „Księgi Złotej”, gdzie wpisywano uczniów za dobre postępy w nauce i wzorowe postępowanie. W Szkole Wydziałowej w roku szkolnym 1827/28 uczyło 8 nauczycieli, w latach następnych było ich 10, podczas gdy w Szkole Wojewódzkiej pracowało 19 nauczycieli⁸⁴. Zmniejszyła się także liczba uczniów — w r. 1830 do Szkoły Wydziałowej uczęszczało ich 337⁸⁵.

Sprawa szkoły kaliskiej została poruszona podczas obrad sejmowych w 1830 r. Komisja Sejmowa stwierdziła, że „krzyżującą niesprawiedliwością i krzywdą jest, ażeby miasto ludne i kwitnące, drugie po stolicy, pozbawiać szkoły wyższej, od wieków istniejącej — dlatego nagląca jest potrzeba, ażeby szkoła w Kaliszu do dawnej zwrócona była świetności”⁸⁶. Realizacja tych założeń miała nastąpić w 1831 r.

W 1830 r. zmarł rektor M. Majewski, a na jego miejsce przyjechał ze szkoły w Łomży Szumkowski. W 1831 r. rektorem został Jan Borowicz, nauczyciel języka polskiego i historii⁸⁷.

Po otrzymaniu w Kaliszu wiadomości o wybuchu powstania listopadowego, kilku nauczycieli i 20 uczniów przystąpiło do walki. Prawdopodobnie chętnych do wzięcia udziału w walce z zaborcą było znacznie więcej, ponieważ Towarzystwo Patriotyczne w Kaliszu zorganizowało w Korpusie Kadetów przeszkolenie dla młodzieży nie umiejącej posługiwać się bronią. Wielu nauczycieli poparło powstanie przeznaczając na „potrzeby kraju” część swoich poborów. W krótkim czasie zebrano 282 złp.⁸⁸. Ofiarność społeczeństwa nie uchroniła jednak powstania od upadku. Pod koniec września 1831 r. całe województwo kaliskie zostało opanowane przez władze carskie.

Od upadku powstania listopadowego do 1864 r.

VI

Po upadku powstania listopadowego nastąpiły represje i rusyfikacja, skutkiem czego było zahamowanie rozwoju gospodarczego i kulturalnego Kalisza. W Szkole Wydziałowej od 1.IX.1832 r. do 25.VII.1833 r. zajęcia nie odbywały się, a niektórzy nauczyciele otrzymali dymisje. Zupełnie upadła nadzieja na przywrócenie w Kaliszu Szkoły Wojewódzkiej. W 1833 r. Szkołę Wydziałową przekształcono na Obwodową Szkołę Filologiczną. Szkoła Obwodowa Filologiczna składała się z czterech klas, a na jej czele stał inspektor mający do pomocy 2 inspektorów „honorowych” — cywilnego i duchownego. Zadaniem inspektorów było czuwanie nad wykształceniem i „moralnością” młodzieży⁹⁹. Inspektorem został dotychczasowy rektor, Jan Borowicz.

W Szkole Obwodowej Filologicznej uczyło w tym czasie 8—9 nauczycieli. Ograniczenie programu nauczania spowodowało spadek liczby uczniów do 164 w r. 1834. Później sytuacja trochę poprawiła się: w r. 1835 w szkole było 186 uczniów, w 1838 — 245, w 1839 — 281⁹⁰. Nadal, pod koniec każdego roku szkolnego przeprowadzano „Popisy publiczne”, ale skrępowane cenzurą, nakazami i zakazami, pozbawione one były dawnej spontaniczności i radości.

Nadzór nad Szkołą Obwodową Filologiczną sprawował dyrektor gimnazjum w Piotrkowie⁹¹. Gdy w 1839 r. Komisja Oświecenia Publicznego została zlikwidowana i w jej miejsce utworzono Warszawski Okręg Naukowy, uzależniony od rosyjskiego ministra w Petersburgu, Szkoła Obwodowa Filologiczna przeszła kolejne przeobrażenia. W r. 1842 przemianowano ją na Szkołę Powiatową ograniczając program nauczania i wprowadzając jako wykładowy język rosyjski⁹².

Władze oświatowe w Petersburgu wkrótce ponownie zmieniły strukturę szkolnictwa. Znacznie zmniejszono ilość szkół powiatowych i gimnazjów filologicznych, tworząc w miejsce gimnazjów wyższe szkoły realne. W związku z tym w r. 1845 Szkołę Powiatową zamieniono na 6-klasową Wyższą Szkołę Realną o charakterze technologiczno-chemicznym. Oprócz technologii i chemii uczono języka polskiego, rosyjskiego, francuskiego, matematyki, przyrody, historii, geografii i rysunków. Teoretyczne wiadomości uczniowie mogli wykorzystywać w praktyce, albowiem często zwiedzali fabryki i zakłady przemysłowe.

Wyższa Szkoła Realna od początku istnienia zdobyła szacunek i sympatię społeczeństwa, gdyż była to szkoła polska ze starannie dobranymi nauczycielami. Inspektorem Wyższej Szkoły Realnej został Karol Beithel znany z patriotyzmu i życzliwego stosunku do młodzieży.

K. Beithel kierował szkołą w latach 1845—1855, po czym przeniesiono go na stanowisko dyrektora gimnazjum w Piotrkowie. Na jego miejsce inspektorem mianowany został Rosjanin, Aleksander Sawin, ale nie uzyskał on decydującego wpływu na pracę wychowawczą, kontynuowaną przez współpracowników K. Beithla:

Józefa Herbicha — nauczyciela religii, Jana Kluczewicza — nauczyciela matematyki i rektora gimnazjum w latach 1864—1867, Sylwestra Kinickiego — polonisty i Ignacego Kowalskiego — nauczyciela fizyki i matematyki⁹³.

Stosunki między nauczycielami a uczniami oparte były na wzajemnym zrozumieniu, mimo stosowania niekiedy kar cielesnych. Surowe karanie uczniów wynikało zresztą z ojcowskiej troskliwości, aby młodzież „wyszedszy z tutejszej szkoły mogła roznieść zamierzone przez rząd korzyści po kraju i być użyteczną dla społeczeństwa⁹⁴. Jak wykazał rok 1848, szkoła prawidłowo kształtowała charaktery i poglądy uczniów. Niektórzy uczniowie Wyższej Szkoły Realnej przeszli w 1848 r. przez granicę na teren Wielkiego Księstwa Poznańskiego, by wziąć udział w powstaniu, a szkoła z rozkazu władz na pewien czas została zamknięta.

Wysoki poziom nauczania i popularność Wyższej Szkoły Realnej to najważniejsze przyczyny, że uczyła się tu również młodzież z Wielkiego Księstwa Poznańskiego i Galicji⁹⁵.

Miała Wyższa Szkoła Realna wielu znakomitych wychowanków. W „Złotej Księdze” zapisano w roku szkolnym 1849/50 Adama Asnyka, nagrodzonego za „celujące zachowanie i postępy w naukach”. Pod rokiem 1857 zapisano w „Złotej Księdze” Jana Wasilkowskiego, brata Marii Konopnickiej, nagrodzonego za „wyniki w naukach”. Wychowankami szkoły byli także bracia Chodyńscy (Adam — historyk, badacz przeszłości Kalisza, Zenon i Stanisław) oraz bracia Gillerowie (Stefan — poeta piszący pod pseudonimem „Stefan z Opatówka”, nauczyciel szkoły przy ul. Grodzkiej od 1862 r. oraz Agaton — publicysta, etnograf i historyk, przebywający 3 razy w więzieniu i 10 lat na zesłaniu za udział w powstaniu na Węgrzech i w powstaniu styczniowym)⁹⁶.

W 1861 r. pod wpływem wystąpień antyrządowych w Warszawie, zmieniła się sytuacja w Kaliszu. Uczniowie Wyższej Szkoły Realnej uczestniczyli w nabożeństwach, manifestacjach i demonstracjach przed gmachem naczelnika powiatu. Inspektorowi Sawinowi w mieszkaniu wybito szyby. 10.IV.1862 r. „wskutek nieporządków” Wyższą Szkołę Realną zamknięto, a młodzież rozpuszczono do domów. W czerwcu 1862 r. inspektor Sawin zrezygnował z zajmowanego stanowiska, a tymczasowym inspektorem został ks. Józef Herbich⁹⁷. W tym samym roku, wraz z rozpoczęciem roku szkolnego Wyższą Szkołę Realną przekształcono na siedmioletnie Gimnazjum Filologiczne. Rektorem Gimnazjum Filologicznego był początkowo Piotr Żebrowski, a w latach 1864—1867 Jan Kluczewicz, ostatni Polak na stanowisku rektora szkoły.

Po wybuchu powstania styczniowego część młodzieży przystąpiła do walki z zaborcą. Ponownie przerwano zajęcia w szkole (od stycznia 1863 r. do stycznia 1864 r.). Najtrudniejsze chwile przeżywali nauczyciele i uczniowie po upadku powstania, gdy policja carska aresztowała uczniów — powstańców. Sprzyjający Polakom gen. Bellegarde, wojenny naczelnik powiatu, tak jednak prowadził śledztwo, że sprawę umorzono⁹⁸.

W latach 60-tych w Gimnazjum uczono 14 obowiązkowych przedmiotów: religii, języka polskiego i rosyjskiego z literaturą, języka niemieckiego, łaciny, greki, matematyki, fizyki z kosmografią, historii powszechnej, historii Rosji i Polski, geografii powszechnej oraz geografii Cesarstwa Rosyjskiego i Królestwa Polskiego, historii naturalnej i rysunków z kaligrafią. Dodatkowo można było uczyć się śpiewu, gimnastyki oraz języka francuskiego. Wszystkie przedmioty, oprócz rosyjskiego, historii Rosji i Polski, oraz geografii Cesarstwa Rosyjskiego i Królestwa Polskiego, wykładano w języku polskim. W najstarszych klasach wykładano na temat znaczenia władz rządowych i zasadniczych praw obowiązujących w Imperium Rosyjskim⁹⁹.

W 1864 r. władze zaborcze zreorganizowały szkolnictwo, dzieląc Królestwo na 10 okręgów szkolnych zwanych dyrekcjami. Naczelnicy dyrekcji sprawowali nadzór nad wszystkimi szkołami początkowymi i średnimi. W miejsce Komisji Rządowej Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, starającej się nadać oświacie polski charakter, utworzono w 1867 r. Okręg Naukowy Warszawski, bezpośrednio podległy władzom w Petersburgu. Kuratorem okręgu został Teodor Witte. Witte rozpoczął proces rusyfikacji, ale o wiele większą zawziętością w likwidowaniu polskość wykazał się jego następca Aleksander Apuchtin, kurator okręgu w latach 1879—1897¹⁰⁰.

We wszystkich szkołach średnich język rosyjski był językiem wykładowym. Od 1871 r. język polski był przedmiotem nadobowiązkowym i wykładano go również po rosyjsku. W 1866 r. Gimnazjum Filologiczne przemieniono na Męskie Gimnazjum Klasyczne.

Od 1867 r. szkołą kierowali wyłącznie Rosjanie, nazywani do 1873 r. inspektorami (nazwę inspektor, na określenie zwierzchnika szkoły, wprowadzono w 1864 r. w miejsce tytułu rektora). Od 1873 r. inspektora nazywano dyrektorem szkoły, a jego pomocnik i zastępca otrzymali tytuły inspektorów¹⁰¹. Do I wojny światowej dyrektorami byli kolejno: Danił Ponomariew (od 1867 r.), Mitrofan Stepanowicz, Aleksander Sawicki (do 1881 r.) Antoni Siemienowicz (1881—1902), Teodor Władymirow (od 1902), Siemion Anisimow, Aleksandrowski (od 1906 r.), M. Modin i Iwan Plaksin.

W pierwszych latach po upadku powstania styczniowego większość nauczycieli w Gimnazjum Filologicznym stanowili Polacy. Gdy w 1866 r. władze przysłały inspektorowi szkoły poufne pismo z zapytaniem, którzy nauczyciele mogą wykładać w języku rosyjskim — inspektor wymienił nazwiska 4 nauczycieli biegle władających językiem rosyjskim — byli oni zresztą absolwentami wyższych uczelni w Cesarstwie Rosyjskim¹⁰². Później niestety coraz więcej było rosyjskich nauczycieli, odznaczających się najczęściej niskimi kwalifikacjami pedagogicznymi oraz nacjonalizmem. Nauczyciele polscy mimo obaw przed szykanami czy zwolnieniem z pracy zdobywali się jednak na protest czy obronę uczniów.

Naczelnicy żandarmerii sporządzali listy nauczycieli szkół średnich i przy każdym nazwisku notowali, czy dana osoba bezpośrednio lub przez rodzinę zamieszana była kiedykolwiek w działalność polityczną. Przystępując do pracy, każdy nauczyciel musiał podpisywać przysięgę wierności rodzinie carskiej i deklarację nienależenia do tajnych organizacji¹⁰³.

Dla uczniów już pierwsze zetknięcie się ze szkołą nie było przyjemne, ponieważ na wprost wejścia do lewego skrzydła gimnazjum wisiała tablica z napisem w je-

zyku rosyjskim: „W murach gimnazjum mówienie po polsku wzbronione”¹⁰⁴. Za naruszenie tego przepisu stosowano wobec nauczycieli i uczniów surowe kary, zróżnicowane w zależności od narodowości i wyznania religijnego winowajcy. Za jedno słowo po polsku uczeń prawosławny siedział w „kozio” 12 godzin, ewangelik i Żyd — 8 godzin, a katolik — 4 godziny. Nauczycielowi za mówienie po polsku groziło zwolnienie z pracy¹⁰⁵. Co pewien czas uczniów prowadzono parami do kościoła św. Mikołaja i również wtedy można było rozmawiać tylko w języku rosyjskim. Ponieważ zakazane było czytanie lub nawet posiadanie polskich książek, do-raznie przeprowadzano rewizje w klasach i na stancjach. Regulamin uczniowski, który trzeba było obowiązkowo nosić przy sobie, zabraniał m. in. spacerować uczniom głównymi ulicami miasta — Warszawską i Mariańską oraz pokazywać się w części rynku, zwanej „gieldą”. Kary groziły za chodzenie w rozpiętym szynelu lub mundurze, za uczęszczanie do cukierni lub jadalni sprzedającej napoje wysokokowe. Przepisy określały także sposób oddawania honorów cesarzowi, generał — gubernatorowi, kuratorowi okręgu naukowego itd.¹⁰⁶.

W 1869 r. wprowadzono w gimnazjum nauczanie wszystkich przedmiotów wyłącznie w języku rosyjskim oraz zmniejszono liczbę godzin nauczania języków starożytnych. Z programu nauczania usunięto język grecki, ale zwiększono wymiar godzin innych przedmiotów, w tym języka rosyjskiego oraz historii Rosji i historii powszechnej (historii Polski nie uczono)¹⁰⁷.

W latach 60-tych XIX w. liczba uczniów wynosiła od 300 do 700. Zdecydowaną większość stanowili uczniowie polscy.

W 1874 r. utworzono w Męskim Gimnazjum Klasycznym internat, chociaż gmach szkoły niezupełnie nadawał się do tego celu. Po pewnych przeróbkach sypialnie uczniów urządzono na parterze i I piętrze. Uczniów z internatu łagodniej traktowano, więc liczba ich szybko wzrosła. W r. 1888 utworzono „filię” internatu w kamienicy Fuldego, położonej naprzeciwko gimnazjum. Internat ten, zajmujący w kamienicy parter i I piętro po kilku latach zlikwidowano, gdyż „oddalenie uczniów od głównego gmachu, od dozoru i kontroli niepomyślnie wpłynęło na moralność młodzieży, zwłaszcza, że w domu Fuldego umieszczono przeważnie uczniów klas wyższych”¹⁰⁸.

W 1897 r. uczniowie Męskiego Gimnazjum Klasycznego utworzyli tajną organizację mającą na celu kształtowanie uczuć patriotycznych i charakterów. W poszczególnych kołach młodzież zdobywała wiedzę z historii i literatury ojczystej, zadaniem organizacji było również krzewienie oświaty wśród ludu. W 1898 r. do związku przystąpili uczniowie Szkoły Realnej. Z inicjatywy młodzieży na plebanii kościoła św. Mikołaja uroczystie obchodzono 100 rocznicę urodzin Adama Mickiewicza¹⁰⁹. Wkrótce potem policja znalazła u uczniów Kaliskiej Szkoły Realnej literaturę patriotyczną i socjalistyczną. Wobec winnych zastosowano surowe kary, mimo liberalizmu gubernatora Daragana¹¹⁰.

Uczniowie i rosyjscy nauczyciele często stanowili dwie zwalczające się grupy, nie było natomiast poważniejszych konfliktów między uczniami, różniącymi się przecież pochodzeniem społecznym, narodowością i wyznaniem religijnym. Solidarność uczniów polskich i rosyjskich uwidoczniła się szczególnie w czasie demonstracji kaliskich w 1905 r. Rozbieżności wystąpiły tylko przy redagowaniu petycji, którą miano wręczyć władzom szkolnym. W końcu zwyciężyło stanowisko bardziej lewicowych uczniów i 7.II.1905 r. grupa młodzieży (150—200 osób) wręczyła dyrektorowi szkoły Anisimowi petycję napisaną w języku polskim i zaopatrzoną w podpisy

uczniów. W petycji żądano nauczania w języku polskim, dostępu do szkoły wszystkim bez żadnych wyjątków, zniesienia systemu policyjnego w szkołach, nie wyrzucania uczniów za przekonania polityczne, dania uczniom prawa głosu w sprawach ich dotyczących, prawa organizowania zebrań i zakładania stowarzyszeń, gwarancji wolności nauczania, kontroli społeczeństwa nad szkołą oraz prawa swobodnego zakładania wszelkich szkół¹¹¹.

Dopiero po kilku tygodniach władzom udało się opanować sytuację — demonstracje stłumiono i rozpoczęto śledztwa oraz represje. Wielu uczniów otrzymało tzw. wilcze bilety pozbawiające prawa uczęszczania do jakiejkolwiek szkoły w Cesarstwie. Szkoły zostały otwarte i pewna część młodzieży pod presją rodziców wznowiła naukę, chociaż działał jeszcze komitet strajkowy podejmujący różne środki by zapobiec prowadzeniu zajęć szkolnych. Starano się nie wpuszczać uczniów do szkoły, wybijano szyby w mieszkaniach łamistrajków, pisano listy ostrzegawcze. Po pewnym czasie komitet strajkowy przestał działać z powodu represji policyjnych¹¹².

Walka społeczeństwa kaliskiego o polską szkołę częściowo zakończyła się powodzeniem, gdyż 9.I.1906 r. otwarto w Kaliszu polską szkołę do której przeszła większość uczniów Męskiego Gimnazjum Klasycznego. Gimnazjum natomiast, zamknięte w czasie strajku, zostało otwarte w 1906 r. a dyrektorem został Aleksandrowski, konsekwentny rusyfikator. Utrzymując charakter rosyjski, gimnazjum przetrwało do r. 1914. Po wkroczeniu Niemców do Kalisza w 1914 r., w gmachu gimnazjum ulokowało się wojsko. W 1916 r. niemieckie władze wojskowe opuściły budynek szkolny i wówczas władze miasta postanowiły utworzyć w nim Gimnazjum i Seminarium Nauczycielskie.

W początkowym okresie po uzyskaniu niepodległości, szkolnictwo polskie nie posiadało ustalonych form organizacyjnych. Przedstawiciele różnych partii politycznych toczyli ożywioną dyskusję na temat ustroju szkolnictwa i całego systemu dydaktyczno-wychowawczego polskiej szkoły. Pierwsze, najistotniejsze decyzje zapadły na I Ogólnopolskim Wielkim Zjeździe Nauczycielskim w kwietniu 1919 r.¹¹². Odzyskanie niepodległości stworzyło wprawdzie warunki rozwoju oświaty narodowej, ale najpierw trzeba było przebudować istniejącą do 1918 r. strukturę szkolnictwa, zmienić formy i metody pracy w szkole.

Gimnazjum i Seminarium Nauczycielskie, mimo bardzo trudnych warunków, istniało do 1923 r., po czym przeniesiono je z Kalisza do Łiskowa¹¹³.

✓ 1.XI.1923 r. szkoła przy ul. Grodzkiej została upaństwowiona i otrzymała nazwę Państwowego Gimnazjum im. Adama Asnyka¹¹⁴. Dokonano wewnętrznej przebudowy gmachu i zaopatrzono szkołę w niezbędne pomoce naukowe, co przyczyniło się w znacznym stopniu do podniesienia poziomu nauczania.

✓ Dyrektorem szkoły w latach 1923—1931 był Stanisław Pacholski, następnie Jan Wojtaszewski (1931—1932), Leopold Bodzian (1932—1933) i Ludomir Fabrycy (1933—1939).

W okresie międzywojennym do Gimnazjum im. A. Asnyka uczęszczało w każdym roku szkolnym z reguły ponad 400 uczniów. Najmniej uczniów było w roku szkolnym 1932/33 — 276, najwięcej w roku szkolnym 1923/24 — 606. W latach 1920—1928 wydano w szkole zaledwie 158 świadectw maturalnych. Pierwszą maturę po uzyskaniu niepodległości w 1919 r. zdało 7 uczniów, w 1928 — 30¹¹⁵. W całym dwudziestoleciu międzywojennym szkoła wydała 425 świadectw maturalnych, średnio więc maturę zdawało rocznie 21 osób, podczas gdy do klas pierwszych przyjmowano co najmniej 80 uczniów¹¹⁷.

W okresie znacznych wpływów endecji w latach 20-tych ożywioną działalność w zakresie wychowania religijnego młodzieży prowadzili księża. Wynikiem ich pracy (w każdej klasie uczono 2 godziny religii tygodniowo) były organizacje religijne — głównie sodaliczki mariańskie. W Gimnazjum im. A. Asnyka oprócz Sodaliczki działało w pewnym okresie Stowarzyszenie Aniołów Stróżów¹¹⁸. W pierwszych latach niepodległości liczba uczniów należących do kół sodaliczki wynosiła zaledwie ok. 5%, ale w latach 1927—1928 prawie co czwarty uczeń należał do tej organizacji religijnej¹¹⁹. Nawet organizacja harcerska nie miała takiej popularności (w szkole działała III Drużyna Harcerska im. Henryka Sienkiewicza). Religijność uczniów nie była chyba zbyt głęboka, skoro duże zainteresowanie wywoływały odczyty o tematyce ateistycznej organizowane przez utworzone w 1926 r. w Kaliszu, Koło Stowa-

rzyszenia Wolnomysłicieli Polskich. Na jeden z takich odczytów ks. B. Osadnik, prefekt Gimnazjum im. A. Asnyka wysłał 40 swoich wychowanków mając oczywiście inne cele wychowawcze niż organizatorzy odczytu. Eksperyment ten został skrytykowany przez władze kościelne i ks. B. Osadnik musiał wrócić do tradycyjnych metod uczenia religii¹²⁰.

W latach 20-tych sukcesy odnosił szkolny teatr amatorski prowadzony przez Zygmunta Dzierżyńskiego, brata słynnego rewolucjonisty. Zygmunt Dzierżyński był świetnym polonistą i bardzo dobrym pedagogiem, lubianym przez młodzież. Zajmował się także pisaniem recenzji teatralnych do „Gazety Kaliskiej”¹²¹.

W tym czasie istniało już współzawodnictwo między szkołami im. A. Asnyka i Tadeusza Kościuszki, przynoszące każdej ze szkół pożytek. Do osiągnięć Asnykowców należą tzw. „demonstracje radiofoniczne” i wystawa radiowa w Gimnazjum im. A. Asnyka w 1924 r. Rywalizacja obejmowała oprócz nauki, działalność samopomocy uczniowskiej, obozy harcerskie, sport, bale szkolne, wystąpienia publiczne, teatr i inne imprezy kulturalne¹²². Kiedy Kościuszkowcy, nazywani od zielonego koloru czapek „żabami” rozpoczęli budowę przystani wioślarskiej, Asnykowcy czyli „buraki” bo takiego koloru nosili czapki, zbudowali niewielką salę gimnastyczną¹²³.

W roku szkolnym 1929/1930 powołano w Gimnazjum A. Asnyka Koło Literacko Naukowe, zwane od pierwszych liter „Kalina”. W latach 1931—1933 „Kalina” wydawała miesięcznik „Sztubak”, w którym obok konkursów na nowelę i felieton pojawiały się artykuły o problematyce społecznej. Dział literacki powierzono w 1931 r. uczniowi klasy VIII — Stefanowi Otwinowskiemu, znanego po wojnie z felietonów zamieszczanych w „Życiu Literackim”¹²⁴. W grudniu 1933 r. „Sztubak” połączył się z podobnym pismem pt. „Swit”. Nowe czasopismo, o powiększonym formacie pt. „Czyn i Słowo” wydawał do 1939 r. Międzyszkolny Komitet Redakcyjny, składający się z przedstawicieli wszystkich kaliskich szkół średnich¹²⁵.

Czynnikiem integrującym młodzież były również różnego rodzaju uroczystości oraz zjazdy byłych wychowanków szkół kaliskich. W okresie międzywojennym zorganizowano 4 zjazdy: w 1923, 1928, 1933 i 1938 r. 9.XII.1933 r. odbyła się uroczystość, podczas której odprawiono nabożeństwo w kościele św. Mikołaja, oddano hołd wychowankom poległym w obronie ojczyzny, uczniowie wykonali program artystyczny, a dyrektor L. Fabrycy wygłosił referat na temat historii szkoły.

W 1932 r. przeprowadzono reorganizację szkół średnich, likwidując 8-klasowe gimnazjum i tworząc 4-letnie gimnazjum i oparte na nim, ale również uprofilowane 2-letnie liceum. Szkoła im. A. Asnyka prowadziła 2 ciągi licealne: humanistyczny i przyrodniczy. W tym kształcie szkoła istniała do II wojny światowej.

We wrześniu 1939 r. szkoła zaprzestała działalności, a wychowankowie Gimnazjum A. Asnyka weszli w większości w skład 25 Kaliskiej Dywizji Piechoty gen. Franciszka Altera, staczając bój o Łęczycę, walcząc pod Uniejowem i Kutnem, by następnie wziąć udział w obronie Warszawy.

Niemcy wkroczyli do Kalisza bez oporu w trzecim dniu wojny. W budynku gimnazjalnym usadowiła się żandarmeria niemiecka. Niemcy przerobili wewnątrz budynek, przystosowując go do celów biurowych i aresztanckich. W prawej części budynku, na parterze, znajdował się gabinet komendanta — majora Krauze. Obok gabinetu urządzano centralę telefoniczną, a piwnice gmachu zamieniono na cele. Znajdujący się w odległości 60 m od szkoły kanał miejski, Niemcy zasypali i zamienili na plac zieleni.

Po klęsce wrześniowej, część wychowanków szkoły dostała się do niewoli, wielu zginęło w obozach koncentracyjnych w Dachau, Gross-Rosen, Mauthausen i Oświęcimiu. Po wojnie, dla upamiętnienia tych tragicznych lat uczestnicy VI Zjazdu b. Wychowanków Szkoły ufundowali w gmachu szkoły tablicę pamiątkową z napisem: „Pamięci kolegów Poległych na wszystkich frontach w walce o wolność Ojczyzny, zamęczonym w obozach zagłady — w hołdzie uczestnicy VI Zjazdu b. Wychowanków Szkoły. Wrzesień 1957 r.”.

I Liceum Ogólnokształcące
im. Adama Asnyka
w latach 1945—1978

IV

Kalisz został wyzwolony 23.I.1945 r. przez wojska pancerne I Frontu Białoruskiego. Bezpośredni udział w wyzwoleniu miasta miał 708 Samodzielny Batalion Łączności pod dowództwem kapitana Mikołaja Iwanowicza Sienko. Po wyzwoleniu miasta przystąpiono do normalizacji wszystkich dziedzin życia. Do najważniejszych problemów należało szybkie uruchomienie szkolnictwa, mimo, że budynki szkolne były zniszczone lub, jak było w wypadku gmachu I L.O. im. A. Asnyka, wykorzystywane do innych celów. Nie było ławek, krzeseł i żadnych pomocy naukowych. W tej sytuacji prezydent miasta Bronisław Koszutski wyznaczył do organizowania szkolnictwa średniego Szczepana Nałęcz. Przy pomocy wojennego komendanta miasta, majora Osmołowskiego, Szczepan Nałęcz zgromadził najpotrzebniejszy sprzęt szkolny i przygotował budynek Gimnazjum Anny Jagiellonki do celów szkolnych (był to jedyny nie zajęty i mało zniszczony budynek szkolny). W gmachu A. Jagiellonki znalazły się 3 gimnazja: Adama Asnyka, Tadeusza Kościuszki i Anny Jagiellonki.

Szkola rozpoczęła działalność w kwietniu 1945 r., ale wcześniej, 3.III.1945 r. odbyło się pierwsze po wojnie posiedzenie Rady Pedagogicznej Gimnazjum i Liceum im. A. Asnyka. Posiedzenie odbyło się w budynku Gimnazjum A. Jagiellonki (w gmachu przy ul. Grodzkiej znajdowała się siedziba M.O.) a przewodniczył mu Szczepan Nałęcz. Na zebraniu byli obecni: dyrektor L. Fabrycy, J. Chwilczyńska, M. Rudnicka, J. Męczyński, S. Nałęcz, K. Kuczewski i W. Węgrzyn. Postanowiono, że pracę w zawodzie nauczycielskim podjąć mogą tylko ci pedagodzy, którzy nie splamili się w czasie okupacji działalnością na szkodę narodu. W odrodzonej Polsce nauka miała być bezpłatna, a uczniowie będą przyjmowani do szkoły na podstawie świadectw i egzaminów, których termin wyznaczono na 9—20.III.1945 r. Ustalono także limit wieku dla uczniów przyjmowanych do szkoły. Do klasy I postanowiono przyjmować uczniów w wieku 12—17 lat, do II — 13—18 lat, do III — 14—19 lat, do IV — 15—20 lat. Powołano Komitet Rodzicielski, by przy pomocy rodziców rozwiązać szereg problemów szkolnych. Wiele zadań wyznaczono niezależnie od tego poszczególnym nauczycielom. S. Nałęcz miał zająć się zdobywaniem niezbędnego sprzętu szkolnego, K. Kuczewski nagromadzeniem szyb potrzebnych do oszklenia okien, a F. Zaręba sprowadzeniem ławek. W przeddzień egzaminów wstępnych (8.III.1945 r.) odbyło się posiedzenie Komisji Egzaminacyjnej, a 4.IV.1945 r. na posiedzeniu Rady Pedagogicznej dokonano przydziału przedmiotów nauczania poszczególnym nauczycielom. 5.IV.1945 r. w gmachu Gimnazjum im. A. Jagiellonki otwarto Gimnazjum im. A. Asnyka z klasami przyspieszonymi dla uczniów opóźnionych w nauce. W 1945 r. gimnazjum młodzieżowe miało 311 uczniów, a gimnazjum dla dorosłych 334.

30.IV.1945 r. odbył się uroczysty capstrzyk, w czasie którego wysłuchano przemówienia prezydenta miasta oraz przemówień przedstawicieli władz wojskowych i robotników. W tym samym dniu, po piątej godzinie lekcyjnej, nauczyciele omówili z młodzieżą przebieg uroczystości związanych z 1 Majem.

V.1 Maja młodzież Gimnazjum im. A. Asnyka zebrała się na placu przed budynkiem szkolnym o godz. 8.00, a następnie wraz z młodzieżą innych szkół, przemaszerowała ulicami miasta. Pierwsze tego rodzaju uroczystości w wyzwolonej Polsce miały szczególnie uroczysty i podniosły charakter i nie inaczej było w Kaliszu.

17.VI.1945 r. dla rodziców uczniów Gimnazjum im. A. Asnyka zrobiono pierwszą po wojnie wywiadówkę, natomiast 28.VI.1945 r. o godz. 11.00 nastąpiło dopuszczenie do egzaminów dojrzałości. Matura pisemna trwała 3 dni, od 5 do 7.VIII.1945 r., egzaminy ustne do 11.VII.1945 r. Maturę zdało 60 osób. Egzaminy wstępne dla kandydatów do klas pierwszych odbyły się w dniach 10–20.VII.1945 r., a 31.VII zakończono rok szkolny. W 1945 r. wakacje trwały od 1 do 31.VIII.

25.XI.1946 r. został zwolniony budynek przy ul. Grodzkiej. Po dokonaniu przebudowy wnętrza oddano go do celów szkolnych 11.I.1947 r.

Po powrocie do gmachu przy ul. Grodzkiej, Gimnazjum i Liceum im. A. Asnyka miało w latach 1947–1948 9 oddziałów:

- 3 klasy pierwsze wyrównawcze gimnazjalne,
- 3 klasy drugie wyrównawcze gimnazjalne,
- 2 klasy trzecie wyrównawcze gimnazjalne,
- 1 klasa wyrównawcza licealna.

1.IX.1950 r. dyrektorem szkoły został Antoni Fiala, w miejsce L. Fabrycego. A. Fila funkcję dyrektora pełnił do 31.VIII.1953 r. po czym zastąpił go Marian Stawicki. Początkowo borykano się z dużymi trudnościami spowodowanymi przede wszystkim brakiem wyspecjalizowanych nauczycieli i odpowiednich pomocy szkolnych. Mimo tego Gimnazjum i Liceum A. Asnyka, podobnie jak w okresie międzywojennym, miało opinię szkoły o wysokim poziomie nauczania. Nie przypadkowo wielu wychowanków dzisiejszego I Liceum Ogólnokształcącego im. A. Asnyka odgrywa dużą rolę w życiu politycznym, gospodarczym i kulturalnym kraju.

Ważną datą w powojennej historii szkoły był rok 1948, gdy w miejsce dotychczasowego 3-letniego gimnazjum oraz jego nadbudowy w postaci 2-letniego liceum, utworzono I Liceum Ogólnokształcące im. A. Asnyka.

W październiku 1956 r. w budynku szkolnym wystąpiły zarysowania stropów i niektórych ścian. Przyczyny zarysowań i pęknięć były badane przez wielu ekspertów, w tym również przez prof. dr. inż. Romana Kozaka, rzeczoznawcę i biegłego Sądu Wojewódzkiego w Poznaniu w dziedzinie budownictwa. Jego ekspertyza z 1961 r. wykazała, że główne przyczyny złego stanu budynku są następujące:

- 1) wadliwa konstrukcja budynku,
- 2) zmiana równowagi wód gruntowych spowodowana zasypaniem otwartego kanału miejskiego,
- 3) budowa stropów z belek drewnianych, różnokierunkowy układ belek oraz brak krokwi stężących mury,
- 4) działanie podpór drewnianych na mury,
- 5) osłabienie muru nośnego na parterze spowodowane wykorzystywaniem auli jako sali gimnastycznej oraz skupione obciążenie lewego, poprzecznego muru auli.

Mimo, że w 1959 r. stropy i ściany działowe zabezpieczono, w 1962 r. Towarzystwo Naukowe Ekspertów Budowlanych w Polsce — Biuro Usług i Ekspertyz z Warszawy określiło ponownie przyczyny pęknięć oraz sposoby ich likwidacji.

Ponieważ wewnątrz szkoły wymagało modernizacji, w roku szkolnym 1963/64 przeprowadzono kapitalny remont ogrzewczy. Znajdujące się w każdej klasie i na każdym korytarzu piece zastąpiono centralnym ogrzewaniem. Dzięki pomocy uczniów remont odbył się szybko i sprawnie, bez zawieszania zajęć szkolnych. Zajęcia kończyły się o godz. 13.30 a o godz. 14.00 przychodzili robotnicy i pracowali do godz. 22.00. Zajęcia techniczne odbywały się w ówczesnej Szkole Podstawowej nr 14 przy Pl. Kilińskiego, a wychowanie fizyczne w sali sportowej przy ul. Kolejowej lub w Hali Sportowej przy ul. Łódzkiej. Kosztorys prac remontowo-budowlanych w szkole, zatwierdzony przed remontem przez Wydział Oświaty wynosił 564.330 zł.

Następny remont szkoły rozpoczęty w 1968 r. wynikał ze zmiany w charakterze szkoły. W roku szkolnym 1967/68 po raz pierwszy przyjęto do I L.O. dziewczęta. Wprawdzie w latach 1945—1946 do „Asnyka” uczęszczały dziewczęta, ale wówczas, jak wspomniano, Gimnazjum i Liceum im. A. Asnyka mieściło się w gmachu A. Jagiellonki (szkoła posiadała 8 oddziałów męskich, 7 żeńskich i 2 oddziały koedukacyjne). Remont obejmował odnowienie elewacji zewnętrznej, wykonanie nowych tynków, drobne roboty murarskie, gruntowne malowanie wnętrza szkoły i założenie parkietu. Powstała wówczas pracownia biologiczna i gabinet przysposobienia obronnego, zmodernizowano starą pracownię fizyczną i utworzono nową. Gabinet biologiczno-chemiczny zamieniono na gabinet chemiczny z zapleczem. Utworzono również na parterze 2 gabinety zajęć technicznych. Kuchnię, stołówkę i harcówkę przeniesiono do urzędzonej dla tych celów piwnicy, a w miejscu gdzie znajdował się magazyn broni stworzono gabinet lekarski i gabinet zastępcy dyrektora. Oprócz zmiany wielu pomieszczeń przebudowano szatnie i zbudowano ubikacje żeńskie. Aby zwiększyć liczbę klas lekcyjnych, zlikwidowano na pierwszym piętrze aulę przez ustawienie ścian działowych, tworzących 2 nowe pomieszczenia klasowe. Nie rozwiązało to jednak całkowicie problemu braku izb lekcyjnych, dlatego uczniowie klas pierwszych uczęszczają do szkoły na drugą zmianę. Zajęcia lekcyjne kończą się o godz. 17.15.

W 1969 r. w I L.O. im. A. Asnyka dwukrotnie następowała zmiana na stanowisku dyrektora: od I.II do 31.VIII dyrektorem był Józef Goliński, a od 1.IX.1969 r. do 31.VIII.1971 r. — Józef Szambelan.

Rok szkolny 1968/69 był ostatnim rokiem trójklasowej szkoły średniej, a ukończyło go 109 absolwentów. Od roku szkolnego 1963/64 liczba absolwentów szkoły wynosi zresztą zawsze powyżej 100, nie przekraczając 170. Wyjątkiem był tylko rok szkolny 1969/70, kiedy to z powodu reorganizacji szkolnictwa (4-klasowa szkoła średnia) brakowało maturzystów.

Po wojnie najmniej maturzystów było w roku szkolnym 1945/46 — 19, a najmniej uczniów uczęszczało do szkoły w roku szkolnym 1947/48 — 350. Od roku szkolnego 1969/70 liczba uczniów waha się w granicach 500—700 (np. w roku szkolnym 1973/74 było w szkole 698 uczniów).

Jednym z najistotniejszych problemów szkoły do 1972 r. był brak własnej sali gimnastycznej. Dopiero dzięki staraniom Józefa Dzikowskiego (pełniącego funkcję dyrektora od 1.IX.1967 r. do 31.I.1969 r. i od 1.IX.1971 r. do chwili obecnej) budowę sali gimnastycznej rozpoczęto we wrześniu 1971 r. Wykopy pod fundamenty i prace przy fundamentach wykonane były społecznie przez „Rembet”, Zakład Melioracyjny, oraz uczniów Technikum Budowlanego. Społeczny Komitet Budowy Sali otrzymał z PMRN dotację w wysokości 210.000 zł celem poparcia czynu społecznego, a Komitet

Rodzicielski miał na budowę sali 150.000 zł. Na wiosnę 1972 r. budowę sali gimnastycznej włączono do planu inwestycyjnego, co znacznie przyspieszyło prace. Pod koniec 1972 r. salę wraz z nowym boiskiem szkolnym o asfaltowej powierzchni oddano do użytku. Ogółem na budowę przeznaczono 2.438.978 zł.

W niektórych pracach związanych z remontami w szkole lub z budową sali gimnastycznej aktywny udział brali uczniowie. Zawsze zresztą uczniowie I L.O. uczestniczyli w różnych pracach społecznych na rzecz szkoły lub miasta¹²⁶. Wynikało to m. in. z faktu, że w szkole aktywnie działały organizacje młodzieżowe.

Do 1956 r. młodzież pracowała w ZHP, a po 1956 r. w ZHP i ZMS. W 1976 r. ZMS zaprzestał działalności, a jedyną organizacją na terenie szkoły jest Harcerska Służba Polsce Socjalistycznej. Oprócz tradycyjnych form działalności charakterystycznych dla harcerstwa (apele, obozy, wycieczki, rajdy, udział w akademiach, pochodach i manifestacjach) młodzież harcerska I L.O. realizuje wiele własnych form działalności. Harcerze sprawują patronat nad Domem Starców przy ul. Zubrzyckiego oraz nad Domem Dziecka przy ul. 23 Stycznia. Z okazji każdego świąt młodzież wykonuje drobne prezenty oraz przygotowuje program artystyczny dla dzieci z Domu Dziecka jak i dla mieszkańców Domu Starców.

„Asnykowcy” wyróżniają się także zdobywaniem wiedzy, reprezentując wielokrotnie województwo poznańskie (do 1975 r.) i województwo kaliskie w eliminacjach centralnych różnych olimpiad przedmiotowych.

Olimpijskie sukcesy zapoczątkował w roku szkolnym 1966/67 M. Samoć, kwalifikując się do eliminacji centralnych Olimpiady Chemicznej. W Olimpiadzie Wiedzy o Polsce i Świecie Współczesnym I L.O. im. A. Asnyka kilkakrotnie wygrywało rozgrywki na szczeblu powiatu, a w r. 1974 szkoła reprezentowana przez uczniów: K. Magdzińskiego, D. Darmosza, P. Olkiewicza, P. Szymańskiego i P. Majewskiego zdobyła I miejsce w województwie poznańskim i uczestniczyła w eliminacjach centralnych w Lublinie. W roku szkolnym 1975/76 P. Szymański ponownie startował w eliminacjach centralnych Olimpiady Wiedzy o Polsce i Świecie Współczesnym. W 1973 r. W. Kunicki zajął I miejsce w eliminacjach wojewódzkich Olimpiady Literatury i Języka Polskiego.

Zdecydowanie najwięcej sukcesów odnoszą uczniowie w olimpiadach biologicznych, co jest zasługą nauczycielek biologii: mgr Aleksandry Bogusławskiej, mgr Ireny Magnuszewskiej i mgr Janiny Rakucińskiej. W eliminacjach centralnych Olimpiady Biologicznej udział brali: S. Zymon (rok szkolny 1971/72), J. Hyża (1972/73), D. Kabziński (1973/74) i P. Leśny (1974/75). M. Karolak za zajęcie w roku szkolnym 1973/74 III miejsca w eliminacjach centralnych, otrzymał Złotą Odznakę Olimpiady Biologicznej.

W ostatnich latach sukcesy odnoszą także uczniowie startujący w Olimpiadach: Technicznej, Języka Rosyjskiego, Chemicznej i Geograficznej. W eliminacjach centralnych Olimpiady Technicznej brali udział: M. Magnuszewski (1974/75) i J. Liberski (1975/76), w eliminacjach centralnych Olimpiady Języka Rosyjskiego startowały: T. Łubińska (1975/76 i 1976/77) i D. Szmajdzińska (1977/78), natomiast w eliminacjach centralnych Olimpiady Chemicznej uczestniczyli D. Graczyk (1976/77) i J. Kowara (1977/78). W eliminacjach centralnych Olimpiady Geograficznej uczestniczył K. Mądrecki (1977/78).

Duże zainteresowanie biologią i chemią oraz sukcesy wychowanków mgr, A. Bogusławskiej w olimpiadach biologicznych spowodowały, że władze oświatowe przydzieliły szkole klasy o profilu biologiczno-chemicznym. Pierwsi absolwenci tego profilu opuścili szkołę w 1977 r.

Nie tylko w nauce odnoszą sukcesy uczniowie I L.O. Od wielu lat zawodnicy SKS „Asnyk” odgrywają czołową rolę w sporcie kaliskim, przede wszystkim dzięki zaangażowaniu i ofiarności długoletniego nauczyciela WF w szkole, mgra Kazimierza Paszyna.

Po II wojnie światowej było zresztą w I L.O. im. A. Asnyka wielu nauczycieli znanych z przywiązania do zawodu nauczycielskiego oraz poświęcenia dla szkoły i uczniów. Przez wiele lat w szkole uczyli m. in.: Wojciech Węgrzyn, Jan Męczyński, Eleonora Gniatczyńska, Jan Rudnicki, Franciszek Zaremba, Krystyna Tustanowska, Janina Chwilczyńska, Janina Wojciechowska oraz Henryk Rozpłochowski. Obecnie najdłużej pracującymi nauczycielami w szkole są Józef Goliński i Edmund Szlachta.

W 1973 r. szkoła uroczystie obchodziła 200 rocznicę powstania. Rocznicą ta zbiegła się z 200 rocznicą utworzenia Komisji Edukacji Narodowej. Z okazji powstania KEN, w Warszawie odbyła się uroczystość, w której uczestniczyły delegacje najstarszych szkół średnich w Polsce, a wśród nich delegacja I L.O. im. A. Asnyka. Najstarsze szkoły otrzymały dyplomy, a następnie prezentowały swój dorobek kultury i swoje tradycje.

Niewiele jest szkół w Polsce, które mają takie tradycje i takie osiągnięcia jak I L.O. im. A. Asnyka w Kaliszu. Wprawdzie w przeszło 200-letnich dziejach szkoły zdarzały się lata mniej obfitujące w sukcesy i nie zawsze szkoła odgrywała rolę do jakiej była predysponowana, ale wynikało to z tego, że historia szkoły zawsze uwarunkowana była historią narodu, który miewał w przeszłości dobre i złe czasy.

Osobny rozdział w historii szkoły stanowią zjazdy byłych wychowanków. Już w r. 1879 odbył się w Warszawie Zjazd b. Wychowanków Wyższej Szkoły Realnej i Gimnazjum dla uczczenia 65 rocznicy urodzin i 45 rocznicy pracy nauczycielskiej Jana Kluczewicza, b. nauczyciela matematyki i rektora gimnazjum, mieszkającego wówczas w Brzozowie pod Skierniewicami. W Zjeździe uczestniczyło 123 wychowanków ¹²⁷.

Utworzone w 1910 r. Towarzystwo Wzajemnej Pomocy b. Wychowanców Szkół Kaliskich, zamierzało urządzić ogólny zjazd w Kaliszu, lecz na przeszkodzie stanął wybuch I wojny światowej. I Zjazd Wychowanków Szkół Kaliskich odbył się 8–9.IX.1923 r. i wzięło w nim udział wielu słynnych wychowanków najstarszej szkoły kaliskiej. Oprócz Prezydenta Rzeczypospolitej, Stanisława Wojciechowskiego, który ukończył Męskie Gimnazjum Klasyczne w 1888 r., obecni m. in. byli: Sławomir Czerwiński — pedagog i polityk, jeden z organizatorów strajku szkolnego w Kaliszu w 1905 r., minister oświaty w latach 1929–1931, oraz Alfons Parczewski — działacz polityczny i społeczny, prawnik, historyk, profesor uniwersytetów w Warszawie i Wilnie, członek Polskiej Akademii Umiejętności, założyciel „Nowin Śląskich”, współzałożyciel „Gazety Ludowej” w Elku, badacz kultury Słowian łużyckich.

Dorobkiem Zjazdu było ufundowanie 4 pokoi mieszkalnych w warszawskiej bursie akademickiej przy ul. Grójeckiej dla kaliszian studiujących w Warszawie ¹²⁸.

II Zjazd Wychowanków Szkół Kaliskich odbył się w 1928 r. i również był zorganizowany z wielkim rozmachem dzięki Towarzystwu Wzajemnej Pomocy b. Wychowanców Szkół Kaliskich, które utrzymywało żywy kontakt z uczącą się i studiującą młodzieżą kaliską, zalecając kontynuowanie tradycji zjazdów „jako łącznika między generacjami” ¹²⁹.

Uświetnieniem Zjazdu była impreza artystyczno-rozrywkowa zorganizowana na Stadionie Miejskim (w roli figur szachowych wystąpiła młodzież w efektownych kostiumach) ¹³⁰.

W tym czasie Towarzystwo byłych Wychowanców utrzymywało ścisły kontakt z Akademickim Kołem Kaliszian. Akademickie Koło Kaliszian powstało w 1916 r. w Warszawie, ale w 1918 r. zawiesiło działalność z powodu odejścia znacznej liczby studentów do wojska. Pracę wznowiono w 1922 r. przenosząc siedzibę Koła do Kalisza i tworząc 2 sekcje: warszawską i poznańską. W 1927 r. AKK liczyło 250 członków ¹³¹. Utrwaleniu więzi koleżeńskich między absolwentami oraz kontaktom z miastem służyło pismo Towarzystwa b. Wychowanców — „Gawędy Kaliskie”. Pierwszy numer ukazał się w czerwcu 1936 r. i do lipca 1939 r. wydano 13 numerów ¹³².

W 1933 r. zorganizowano III Zjazd b. Wychowanków Szkół Kaliskich, a w roku 1938 — IV Zjazd. Oprócz tego, w Warszawie odbyły się dwa zjazdy ogólnopolskie uczestników strajku szkolnego 1905 r., w których uczestniczyli wychowankowie Męskiego Gimnazjum Klasycznego.

V Zjazd b. Wychowanków Szkoły im. A. Asnyka, a pierwszy po II wojnie światowej zwołano w maju 1947 r. Zebrane wtedy od uczestników pieniądze przeznaczono na prace remontowe i wyposażenie szkoły w pomoce naukowe. Na Zjeździe podjęto uchwałę, że zjazdy koleżeńskie organizowane będą co 10 lat. Następny, VI Zjazd odbył się więc we wrześniu 1957 r. z udziałem 300 wychowanków, którzy ufundowali uczącej się młodzieży sztandar szkolny, wmurowali w ścianę auli marmurową tablicę pamiątkową poświęconą wychowankom i wychowawcom poległym i zamordowanym w czasie II wojny światowej oraz wmurowali przy wejściu do szkoły tablicę następującej treści: „Wielkiemu Kaliszanie, wybitnemu poecie, bojownikowi o wolność i oświatę, Adamowi Asnykowi, który w latach 1849—1853 uczęszczał do Szkoły Realnej mieszczącej się w tym gmachu, w 60 rocznicę Jego śmierci fundują tablicę rodzice i młodzież Liceum im. Adama Asnyka w Kaliszu”.

VII Zjazd (Nadzwyczajny) zorganizowano w lipcu 1960 r. w ramach Światowego Zlotu Byłych Wychowanków Szkół Kaliskich, zwołanego z okazji obchodów jubileuszu XVIII wieków Kalisza. Znaczna kwota pieniężna zebrana wówczas przez „Asnykowców” przeznaczona została na postawienie pomnika patronowi szkoły.

16—17.IX.1967 r. zorganizowano VIII Zjazd Wychowanków, podczas którego pieniądze ze składek uczestników przeznaczono na rozpoczęcie w czynie społecznym budowę sali gimnastycznej. Na Zjeździe było obecnych 120 osób.

IX Zjazd (Nadzwyczajny) odbył się 22—23.IX.1973 r. i kontynuował dotychczasowe formy fundacji na rzecz szkoły. Do IX Zjazdu przygotowywano się długo i starannie. W głównym hallu szkoły zorganizowano wystawę pamiątek obrazujących bogatą historię szkoły i jej wychowanków, sporo miejsca poświęcając przede wszystkim A. Asnykowi. Uczniowie wykonali okolicznościowe gazetki i odświeżne dekoracje.

Uroczyste otwarcie Zjazdu, na które przybyło aż ok. 700 byłych wychowanków, nastąpiło 22.IX.1973 r. o godz. 10.00. Otwarcia Zjazdu dokonał dyrektor szkoły mgr J. Dzikowski, a następnie odsłonięto tablicę pamiątkową następującej treści: „Dla upamiętnienia Jubileuszu 200-lecia szkoły narodowej powołanej przez Komisję Edukacji Narodowej, 150-lecia oddania do użytku młodzieży gmachu szkolnego i 50-lecia nadania Szkole imienia Jej wychowanka A. Asnyka. Uczestnicy IX Zjazdu b. wychowanków Szkoły. Kalisz, wrzesień 1973 r.”.

Po uroczystym apelu i złożeniu kwiatów pod pomnikiem Adama Asnyka, młodzież Liceum wraz z uczestnikami Zjazdu przemaszerowała ulicami miasta do gmachu teatru, by wziąć udział w okolicznościowym sympozjum. Szczególnie serdecznie witano długoletnią nauczycielkę I L.O. mgr Janinę Chwilczyńską, która wygłosiła referat. Drugą część uroczystości w teatrze stanowił program artystyczny w wykonaniu młodzieży I L.O. Następnie w gmachu szkoły odbyło się uroczyste śniadanie i spotkanie b. wychowanków z wychowawcami. Zakończono pierwszy dzień Zjazdu wieczorem koleżeńskim, połączonym z zabawą taneczną. W drugim dniu goście uczestniczyli w wycieczce autobusowej po Kaliszu oraz we wspólnym obiedzie. Na terenie szkoły czynne było stoisko z pamiątkami wydanymi z okazji Jubileuszu Szkoły i Zjazdu. Dla filatelistów przygotowano okolicznościowy datownik pocztowy, a wszyscy uczestnicy Zjazdu otrzymali pamiątkowe odznaki. Na IX Zjeździe

1 postanowiono organizować następne spotkania byłych wychowanków co 5 lat, X Zjazd wyznaczono więc na 1978 r.

Jak poprzednio w dniach Zjazdu przybędą do Kalisza ze wszystkich stron świata byli wychowankowie, aby we wspomnieniach znów przeżyć czasy swej młodości, podtrzymać dawne znajomości z towarzyszami ze szkolnej ławy oraz nawiązać nowe znajomości i przyjaźnie.

Z pewnością przybędzie wielu ludzi bardzo znanych i cenionych, gdyż szkoła od początku istnienia miała sławnych wychowanków. Oprócz A. Asnyka, S. Wojciechowskiego, A. Parczewskiego i S. Czerwińskiego, mury szkoły przy ul. Grodzkiej opuścili jako wychowankowie: Stefan Szolc-Rogoziński (1860—1869) — podróżnik, organizator i kierownik dwóch wypraw do Kamerunu, które przyniosły w wyniku zbadanie nieznanych obszarów, wiadomości o życiu tamtejszych plemion murzyńskich i bogate zbiory; Alojzy Biernacki (1778—1854) — działacz gospodarczy i polityczny, pionier postępu rolniczego, minister skarbu w powstaniu 1830/31; Teodor Morawski (1797—1879) — publicysta i historyk, w 1831 r. minister spraw zagranicznych rządu powstańczego, autor „Dziejów narodu polskiego”; Marceł Nencki (1847—1901) — lekarz, chemik i fizjolog, profesor Uniwersytetu w Bernie, badacz heminy (barwnika krwi), twórca chemii drobnoustrojów; Henryk Melcer (1869—1928) — pianista, kompozytor i dyrygent, dyrektor Filharmonii Warszawskiej i Konserwatorium Warszawskiego; Tadeusz Miłobędzki (1873—1959) — chemik, wybitny analityk, profesor Politechniki Warszawskiej, współorganizator szkolnictwa wyższego (1915), zasłużony pedagog, oraz Edward Fiszer (1916—1972) — poeta, autor słuchowisk, wodewilów i tekstów do wielu popularnych piosenek.

Nie sposób zresztą wymienić wszystkich znanych wychowanków spośród wielu lekarzy, inżynierów, prawników, dziennikarzy, którzy uczyli się w najstarszej kaliskiej szkole.

Nauczyciele
I LO im. Adama Asnyka
uczący w latach 1945—1978

Anczykowski Lech	1971—1972	wychowanie fizyczne
Antczak Andrzej	1973	j. rosyjski
Antczak Stanisław	1945—1958	religia
Ast Urszula	1974	j. polski
Babiński Leonard	1958—1959	wychowanie techniczne
Badlak Jacek	1974—1977	wychowanie fizyczne, przysposobienie obronne
Baszczyński Henryk	1951—1974	historia
Baranek Milada	1974—1975	j. niemiecki
Bartczak Jerzy	1977—1978	fizyka
Beđnarz	1950—1951	
Biczysko Czesław	1965—1974	wychowanie techniczne
Błaszczyk Maria	1964	j. polski
Błaszczyk Roman	1954—1966	matematyka, fizyka
Blotny Edward	1954—1956	przysposobienie obronne
Bogusławska Aleksandra	1962	biologia
Byczyńska Stefania	1949—1950	biologia
Chachula Danuta	1973—1975	chemia
Czechowska Halina	1977	fizyka
Chojnacki Włodzimierz	1955—1957	przysposobienie obronne
Chwileczyńska Janina	1945—1974	j. polski
Cieśla Barbara	1972—1973	j. niemiecki
Czyżewski Kazimierz	1945—1946	
	1950—1961	chemia
Dera Teodor	1949—1950	historia
Dobak Józefa	1949—1950	j. łaciński
Dobrowlański Mieczysław	1948—1949	przysposobienie obronne
Dubrewicz Mirosława	1972	wychowanie fizyczne
Duczmańska Danuta	1974	matematyka, astronomia
Dzikowski Józef	1967—1968	
	1971	matematyka
Fabrycy Ludomir	1945—1950	historia
Fiala Antoni	1950—1953	geografia
Filipińska Ludomira	1948—1949	przysposobienie obronne
Furzewicz Tadeusz	1966—1972	historia, propedeutyka nauki o społeczeństwie
Gniatczyńska Eleonora	1952—1954	
	1957—1966	fizyka

Golińska Romana	1968—1969	
	1974—1975	geografia
Goliński Józef	1960	geografia
Golebiowska Jadwiga	1945—1949	j. łaciński
Gorgoniowa Wanda	1945—1948	
	1951—1961	j. polski
Góral Urszula	1974	historia
Hańczyk Maria	1970	chemia
Iżewska Bronisława	1963	j. angielski
Jaguś Włodzimierz	1945—1948	j. angielski
Januszewicz Józef	1967	j. rosyjski
Jakubek Józef	1948—1950	wychowanie fizyczne
Janczak Bogdan	1971—1972	wychowanie fizyczne
Jasiulewicz Kazimierz	1962—1967	
	1971—1974	j. rosyjski
Kaczmarek Irena	1972—1973	j. polski
Karczmowicz Wanda	1978—1977	wychowanie fizyczne
Karolak Danuta	1945—1947	j. francuski
Kasprzak Telesfor	1961—1964	
	1973	wychowanie techniczne
Kasprzak Halina	1977—1978	wychowanie techniczne
Kaźmierczak Maria	1960—1961	j. rosyjski
Kibler Janina	1945—1947	historia
Klimczak Czesław	1975	j. polski
Klimaszewska Lucyna	1970	matematyka
Kłobśka Bożena	1949—1950	j. angielski
Kłobski Maciej	1964—1965	j. rosyjski
Koczerzewska Olga	1945—1950	j. rosyjski
Komuniecki Stanisław	1946—1951	wychowanie muzyczne
Kordelas Józef	1958—1969	matematyka
Kornaga Marcin	1948—1954	przysposobienie obronne
Kostrzewa Maria	1975	j. polski
Kowalczyk Czesław	1967	matematyka
Kowalska Irena	1974	historia
Krzysik Irena	1945—1947	j. łaciński, j. polski
Krzysik Stanisław	1945—1947	j. łaciński, j. polski, propedeutyka nauki o społeczeństwie
Kuczewski Karol	1945—1950	matematyka
Kuczyńska Stefania	1957—1958	geografia
Lape Dominik	1950—1951	j. polski
Leń Mieczysław	1954—1960	j. polski
Lewandowski Alfons	1968—1970	j. niemiecki
Lipińska Helena	1960—1974	wychowanie muzyczne
Lukasiewicz Wiesław	1977	wychowanie fizyczne
Magnuszevska Irena	1963	biologia, chemia
Malon-Sławińska Alina	1970—1975	j. angielski
Marcinkiewicz Jan	1972—1977	historia, propedeutyka nauki o społeczeństwie
Matusiak Kazimierz	1970—1971	j. rosyjski
Mazanek Paweł	1945—1948	wychowanie techniczne

Męczyński Jan	1945—1947	
	1950—1966	j. polski
Miklikowski Józef	1970—1972	j. rosyjski
Moos Katarzyna	1975	j. angielski
Nalęcz Szczepan	1967—1968	j. francuski
Nowacki Alfred	1955—1957	
Nowakowska Krystyna	1977	historia, propedeutyka nauki o społeczeństwie
Nowicki Józef	1949—1952	
	1958—1966	matematyka, fizyka
Olczak Lucyna	1945—1952	wychowanie techniczne
Orlicka Maria	1960—1961	j. polski
Otocka Helena	1945—1947	geografia
Pasternak Józef	1964—1966	historia
Paszkiewicz Zygmunt	1954—1958	matematyka
Paszyn Kazimierz	1956	wychowanie fizyczne
Pawlaczyk Halina	1972	geografia, astronomia
Pawlak-Pardus Ewa	1972—1975	j. polski
Pawlicka Krystyna	1961—1967	j. rosyjski
Pawlikowski Ireneusz	1968	fizyka
Perylak Janina	1950—1951	historia
Pieludź Zygmunt	1970—1971	j. rosyjski
Piotrowski Stanisław	1948—1949	j. angielski
Piuciennik Zdzisława	1968	matematyka
Podgórny Franciszek	1977	przysposobienie obronne, j. rosyjski
Przyłęcka Grażyna	1968—1970	j. rosyjski
Pstrokoński Stanisław	1945—1947	j. polski
Ptak Bożena	1969	fizyka
Ptak Mieczysław	1969—1972	wychowanie techniczne
Rakucińska Janina	1970	biologia
Rosińska Halina	1977	chemia
Rozplochowski Henryk	1957—1977	przysposobienie obronne
Różycka Anna	1948—1949	matematyka
Rudnicka Magdalena	1945—1950	astronomia, geografia
Rudnicki Jan	1945—1946	
	1949—1967	fizyka
Rudzki Antoni	1976	przysposobienie obronne
Sępichowska Helena	1950—1963	j. rosyjski
Sieklicka Jadwiga	1945—1947	j. francuski
Seklicki Stefan	1945—1947	fizyka, matematyka
Sierocka Elżbieta	1971—1973	j. łaciński
Sierocki Adam	1971—1972	matematyka
Sitarek Sylwester	1952—1954	wychowanie fizyczne
Sitarz Kazimiera	1968	j. francuski
Siwińska Zofia	1975—1977	chemia
Szrednicka Eugenia	1946, 1950	biologia
Stawicki Marian	1953—1967	geografia
Sudolski Jan	1951—1966	historia, propedeutyka nauki o społeczeństwie
Supa Wanda	1971—1973	j. rosyjski
Szambelan Halina	1970	biologia, biblioteka

Szambelan Józef	1969—1971	matematyka
Szarras Jadwiga	1945—1948	j. polski
Szczepaniak Jan	1974	wychowanie muzyczne
Szczepaniak Zofia	1948—1950	j. polski
Szkudlarek Jan	1966—1968	fizyka
Szlachta Edmund	1949—1950	
	1961	j. polski
Szroniak Barbara	1972—1974	wychowanie techniczne
Szymańska Jadwiga	1956—1957	
Świdowski Jan	1947—1948	j. angielski
Tikarczyk Ryszard	1963—1964	wychowanie techniczne
Trela Jadwiga	1965—1966	j. rosyjski
Tustanowska Krystyna	1945—1946	
	1950—1968	j. angielski
Tyc Jadwiga	1963—1971	matematyka, biblioteka
Ulatowski Zbigniew	1946—1955	j. łaciński
Walecki Marian	1945—1949	historia
Warkocka Ewa	1971—1972	j. niemiecki
Wasilewska Maria	1978	j. niemiecki
Węgrzyn Wojciech	1945—1947	
	1950—1962	geografia
Wierzbicki Maciej	1963—1967	fizyka
Wilk Ryszard	1968—1969	j. niemiecki
Winsze Anna	1961—1962	biologia
Winsze Krzysztof	1961—1962	chemia
Włodarczyk Helena	1968—1972	astronomia, geografia
Wojciechowska Janina	1946—1971	chemia, biologia
Wereszczyński Zygmunt	1949—1950	matematyka
Woźniak Wanda	1945—1948	j. francuski
Wróblewska Maria	1971	fizyka
Wzgarda Mirosława	1969	wychowanie techniczne
Wysocka Maria	1975—1977	chemia
Zaręba Franciszek	1945—1947	
	1950—1967	matematyka
Zarnecki Jan	1945—1946	
	1950—1953	matematyka
Zóitek Anna	1969—1970	wychowanie fizyczne
Zytomska Hermina	1945—1949	biologia

Nazwy szkoły od roku 1773

- 1773—1783 Szkoła Wyższa Kaliska
- 1783—1807 Szkoła Akademicka Okręgowa
- 1807—1812 Królewskie Gimnazjum kaliskie
- 1812—1819 Szkoła Departamentowa
- 1819—1826 Szkoła Wojewódzka
- 1826—1833 Szkoła Wydziałowa
- 1833—1842 Obwodowa Szkoła Filologiczna
- 1842—1845 Szkoła Powiatowa
- 1845—1862 Wyższa Szkoła Realna
- 1862—1866 Gimnazjum Filologiczne
- 1866—1914 Męskie Gimnazjum Klasyczne
- 1916—1923 Gimnazjum i Seminarium Nauczycielskie
- 1923—1939 Gimnazjum im. Adama Asnyka
- 1945—1948 Gimnazjum i Liceum im. Adama Asnyka
- 1948 I Liceum Ogólnokształcące im. A. Asnyka

Przypisy

1. J. Neuls, Wpływ Komisji Edukacji Narodowej na rozwój szkolnictwa w Kaliszu (1773—1793) W: „Rocznik Kaliski” t. V. Poznań 1972.
2. J. Neuls-Korniszewska, Tworzenie się podstaw szkoły narodowej w okresie oświecenia, W: „Dzieje Kalisza”, Poznań 1977
3. J. Neuls-Korniszewska, Kaliskie szkoły średnie w latach 1793—1815 W: „Rocznik Kaliski” t. VII, Poznań 1974, a także J. Neuls-Korniszewska, Szkolnictwo i Oświata w latach 1793—1815 W: „Dzieje Kalisza”, Poznań 1977
4. J. Neuls-Korniszewska, Ogólny rozwój szkolnictwa 1815—1864. W: „Dzieje Kalisza”, Poznań 1977
5. B. Wojciechowski, Fragment z dziejów szkół kaliskich, Kraków 1896
6. K. Stefański, Szkoły kaliskie za czasów pruskich (1793—1806) Kalisz 1923
7. J. Wąsicki, Kalisz w latach rządów pruskich i Księstwa Warszawskiego 1793—1815 W: „Osiemnaście wieków Kalisza” t. III, Kalisz 1962
8. A. Barszczewska, Do powstania listopadowego, W: „Dzieje Kalisza”, Poznań 1977
9. G. Missalowa, Udział województwa kaliskiego i Kalisza w ruchu narodowowyzwoleńczym Królestwa Polskiego w latach 1815—1830. W: „Osiemnaście wieków Kalisza” t. III, Kalisz 1962
10. L. Fabrycy, Zarys historii Gimnazjum im. A. Asnyka W: „Jednodniówka Zjazdu Wychowanków Gimnazjum im. A. Asnyka w Kaliszu, Kalisz 1947
11. A. Idziński, Szkoła Kaliska (Szkoła Wyższa Realna — Gimnazjum) 1850—1900 Kalisz 1900
12. Pamiętnik Zjazdu Wychowanków Szkół Kaliskich 8—9 wrzesień 1923, Kalisz 1923
13. J. Wadowska, Nauczyciele średnich szkół Kaliskich w latach 1864—1914 W: „Rocznik Kaliski” t. VI, Poznań 1973
14. J. Wadowska, Szkoły średnie 1864—1914. W: „Dzieje Kalisza”, Poznań 1977
15. P. Korzec, Kalisz w latach rewolucji 1905—1907. W: „Osiemnaście wieków Kalisza” t. III, Kalisz 1962
16. H. Wrotkowski, Szkolnictwo kaliskie w latach 1918—1923. W: „Rocznik Kaliski” t. IX, Poznań 1976
17. H. Wrotkowski, Rozwój szkolnictwa i oświaty. W: „Dzieje Kalisza”, Poznań 1977
18. J. Neuls, Wpływ Komisji Edukacji Narodowej ... s. 11
19. tamże, s. 11
20. tamże, s. 13
21. tamże, s. 13
22. tamże, s. 14
23. tamże, s. 16
24. tamże, s. 17
25. tamże, s. 18
26. tamże, s. 21
27. tamże, s. 19
28. tamże, s. 23
29. B. Wojciechowski, Fragment z dziejów szkół kaliskich, s. 17
30. J. Neuls, Wpływ Komisji Edukacji Narodowej ... s. 29
31. J. Neuls-Korniszewska, Tworzenie się podstaw szkoły narodowej ... s. 235
32. tamże, s. 235
33. tamże, s. 235
34. tamże, s. 235
35. tamże, s. 235

36. tamże, s. 236
37. B. Wojciechowski, Fragment z dziejów szkół kaliskich, s. 26
38. J. Neuls, Wpływ Komisji Edukacji Narodowej ... s. 30
39. tamże, s. 31
40. B. Wojciechowski, Fragment z dziejów ... s. 16
41. J. Neuls, Wpływ Komisji Edukacji Narodowej ... s. 32
42. B. Wojciechowski, Fragment z dziejów ... s. 7
43. J. Neuls, Wpływ Komisji Edukacji Narodowej ... s. 26
44. J. Neuls-Korniszewska, Tworzenie się podstaw szkoły narodowej ... s. 300
45. J. Wąsicki, Kalisz w latach rządów pruskich ... s. 157
46. J. Wąsicki, Korpus Kadetów. Nastroje w mieście przed 1806 r. W: „Dzieje Kalisza” s. 290
47. J. Neuls-Korniszewska, Szkolnictwo i oświata w latach 1793—1815, s. 301
48. J. Neuls-Korniszewska, Kaliskie szkoły średnie ... s. 50
49. J. Neuls-Korniszewska, Szkolnictwo i oświata ... s. 301
50. tamże, s. 302
51. J. Neuls-Korniszewska, Kaliskie szkoły średnie ... s. 52
52. tamże, s. 53
53. tamże, s. 57
54. J. Neuls-Korniszewska, Szkolnictwo i oświata ... s. 302
55. tamże, s. 302
56. K. Stefański, Szkoły kaliskie za czasów pruskich (1793—1806) „Goniec Kaliski” 254, 1923 r.
57. J. Neuls-Korniszewska, Kaliskie szkoły średnie ... s. 54
58. tamże, s. 54
59. tamże, s. 55
60. J. Neuls-Korniszewska, Szkolnictwo i oświata ... s. 303
61. tamże, s. 304
62. tamże, s. 304
63. tamże, s. 305
64. tamże, s. 305
65. J. Neuls-Korniszewska, Kaliskie szkoły średnie ... s. 53
66. tamże, s. 63
67. tamże, s. 64
68. tamże, s. 65
69. J. Neuls-Korniszewska, Ogólny rozwój szkolnictwa 1815—1864 s. 424
70. tamże, s. 424
71. L. Fabrycy, Zarys historii Gimnazjum im. A. Asnyka, s. 9
72. J. Neuls-Korniszewska, Ogólny zarys szkolnictwa ... s. 424
73. K. Ślaski, Kaliskie towarzystwa kulturalno-oświatowe XIX i XX w. W: „Osiemnaście wieków Kalisza” t. III s. 323
74. J. Neuls-Korniszewska, Ogólny rozwój szkolnictwa ... s. 424
75. A. Barszczewska, Do powstania listopadowego, s. 345
76. tamże, s. 345
77. tamże, s. 346
78. G. Missalowa, Udział województwa kaliskiego i Kalisza ... s. 181
79. J. Neuls-Korniszewska, Ogólny rozwój szkolnictwa ... s. 425
80. Archiwum Państwowe w Kaliszu, Komisarz Obwodu i Naczelnik Powiatu Kaliskiego, sygn. 281
81. tamże, sygn. 281
82. „Popis publiczny uczniów Szkoły Wojewódzkiej”, 1826
83. K. Ślaski, Kaliskie towarzystwa kulturalno-oświatowe ... s. 324
84. J. Neuls-Korniszewska, Ogólny rozwój szkolnictwa ... s. 425
85. K. Ślaski, Kaliskie towarzystwa kulturalno-oświatowe ... s. 323
86. Protokoły Posiedzeń Izby Poselskiej r. 1830, s. 184. Cytuję za J. Neuls-Korniszewską, Ogólny rozwój szkolnictwa ... s. 426
87. J. Neuls-Korniszewska, Ogólny rozwój szkolnictwa ... s. 426
88. tamże, s. 426
89. tamże, s. 426
90. tamże, s. 425
91. tamże, s. 426
92. tamże, s. 427
93. tamże, s. 427
94. A. Idziński, Szkoła Kaliska ... s. 16
95. tamże, s. 17

96. J. Neuls-Korniszewska, Ogólny rozwój szkolnictwa ... s. 428—429
97. tamże, s. 430
98. tamże, s. 430
99. J. Wadowska, Szkoły średnie 1864—1914, s. 442
100. J. Wadowska, Nauczyciele średnich szkół Kalisza ... s. 81—82
101. J. Wadowska, Szkoły średnie 1864—1914, s. 442
102. tamże, s. 442
103. J. Wadowska, Nauczyciele średnich szkół Kalisza ... s. 82
104. Pamiętnik Zjazdu Wychowawców Szkół Kaliskich ... s. 63
105. tamże, s. 91
106. tamże, s. 63
107. J. Wadowska, Szkoły średnie 1864—1914, s. 442—443
108. Pamiętnik Zjazdu ... s. 64
109. tamże, s. 65
110. P. Korzec, Kalisz w latach rewolucji ... s. 361
111. tamże, s. 372
112. tamże, s. 373
113. H. Wrotkowski, Rozwój szkolnictwa i oświaty, s. 596
114. L. Fabrycy, Zarys historii ... s. 12
115. Treść aktu przekazania szkoły była następująca: „W imieniu magistratu miasta Kalisza wyżej wymienieni przedstawiciele oświadczają, iż oddają państwu polskiemu na własność Gimnazjum Miejskie istniejące od 1916 r. a mieszczące się w gmachu szkolnym przy ul. Grodzkiej. Kuratorium ze swej strony szkołę tę przyjmuje, tak że na mocy tego aktu staje się ona od dnia 1 listopada 1923 r. Państwowym Gimnazjum im. Adama Asnyka”.
116. H. Wrotkowski, Szkolnictwo kaliskie w latach 1918—1928, s. 34
117. H. Wrotkowski, Rozwój szkolnictwa i oświaty, s. 606
118. H. Wrotkowski, Szkolnictwo kaliskie ... s. 35
119. tamże, s. 36
120. tamże, s. 41
121. tamże, s. 37
122. H. Wrotkowski, Rozwój szkolnictwa i oświaty, s. 608
123. H. Wrotkowski, Szkolnictwo kaliskie ... s. 42
124. „Ziemia Kaliska” 1967 r. nr 37
125. H. Wrotkowski, Rozwój szkolnictwa i oświaty, s. 608
126. W 1976 r. podczas wakacji uczniowie I LO uruchomili szkolny radiowęzeł. W poszczególnych klasach oraz na każdym korytarzu pozakładano głośniki i doprowadzono do nich przewody elektryczne. Pomieszczenie radiowęzła mieści się na parterze obok schodów prowadzących na piętro. Dzięki temu usprawnieniu młodzież w czasie przerw może słuchać muzyki, a w czasie lekcji można podawać najważniejsze komunikaty.
127. A. Idziński, Szkoła Kaliska ... s. 18
128. H. Wrotkowski, Szkolnictwo kaliskie ... s. 42
129. tamże, s. 42
130. tamże, s. 42
131. tamże, s. 57
132. H. Wrotkowski, Rozwój szkolnictwa i oświaty ... s. 608

